

EVALUATIE 'GROETEN TERUG!'

Door Jacomijne Prins en Khadija Elberdai

December 2019

Inleiding

Fonds z.o.z. signaleert spanningen in de samenleving over kwesties als sociaaleconomische verhoudingen en migratie. Waar conflicten dreigen als gevolg van deze spanningen beoogt fonds z.o.z. door het stimuleren van artistieke projecten, bij te dragen aan verbinding tussen groepen en het versterken van morele weerbaarheid van de samenleving. Een aantal van de door fonds z.o.z. (mede) ondersteunde projecten wordt in het kader van het 'evidence-based' werken geëvalueerd. De evaluaties zijn gericht op het in kaart brengen van de impact van ondersteunde projecten, maar er wordt ook onderzocht *hoe* deze impact gerealiseerd wordt.

Projecten die door fonds z.o.z. worden ondersteund zijn gebaseerd op verhalen. Dat wil zeggen: theatervoorstellingen, documentaires, online campagnes etc. proberen aan de hand van verhalen nieuwe inzichten over de samenleving of over nieuwe vormen van samenleven voor het voetlicht te brengen. Het zijn vaak, maar niet altijd, verhalen over mensen die onderdeel zijn van de Nederlandse samenleving, maar zich nog niet altijd onderdeel van deze samenleving voelen, of door anderen als zodanig gezien worden. De verhalen die door fonds z.o.z. ondersteund worden dienen als 'tegengeluid' tegen verhalen die de samenleving proberen te verdelen.

Het onderzoek naar de door fonds z.o.z. ondersteunde projecten richt zich op het in kaart brengen van de effectiviteit van verhalen als middel om sociale verandering teweeg te brengen. Dit onderzoek richtte zich tot nu toe op een tweetal mechanismen. Zo werd onder andere gekeken naar de rol van verhalen in het tot stand brengen van overbruggend contact (verbinding) en positieve zelfreflectie (weerbaarheid) onder jongeren met een migratieachtergrond.

Groeten terug! is net als andere fonds z.o.z. projecten, een project dat verhalen als uitgangspunt neemt voor verbinding. In het geval van Groeten terug betreft het verhalen die als doel hebben jongeren die mogelijk gevoelig zijn voor extremistische ideeën te verbinden met de samenleving. Het gaat om verhalen van jongeren die wonen en werken in (voormalige) oorlogsgebieden in het Midden-Oosten; die als geen ander weten hoe de realiteit in door IS-gedomineerd gebied eruit ziet. Het 'tegengeluid' waar fonds z.o.z. zich op richt krijgt hiermee een wat andere lading.

In deze rapportage wordt verslag gedaan van de impact van de verhalen van de jongeren uit het Midden-Oosten op de ideeën en ervaringen van enkele jongeren die zich in een omgeving bevinden waar jongeren zich gevoelig hebben getoond voor

extremistische denkbeelden. De vraag is niet alleen of deze verhalen effectief zijn als tegengeluid, maar ook *hoe* ze werken, waarom ze effectief zijn, voor wie, en welke mechanismen daaraan ten grondslag liggen.

Onderzoeksteam

Het onderzoeksteam bestond uit Dr. Jacomijne Prins, en Khadija Elberdai (BSc). Jacomijne Prins is in 2014 gepromoveerd aan de Vrije Universiteit Amsterdam op de samenhang tussen storytelling en identiteitsvorming onder Marokkaans-Nederlandse jongvolwassenen en sindsdien als onderzoeker betrokken geweest bij de evaluaties van theatervoorstellingen 'Mijn vader de expat', 'Jihad, de voorstelling', 'NADIA', 'Toen ma naar Mars Vertrok', 'Leo Africanus' en 'Kinderen van Aleppo'. Khadija Elberdai heeft een BA Sociologie afgerond aan de Universiteit van Amsterdam, en een propedeuse Rechten aan dezelfde universiteit. Momenteel volgt Khadija de Master Grootstedelijke Vraagstukken aan de Erasmus Universiteit Rotterdam. Als student-assistent is Khadija betrokken geweest bij de uitvoering en analyse van 'Jihad, de voorstelling', 'NADIA', 'Toen ma naar Mars vertrok', 'Leo Africanus' en 'Kinderen van Aleppo'.

Inhoudsopgave

1. Achtergrond	6
2. Synopsis	7
3. Context	8
4. Methoden	9
5. Resultaten	12
5.1. <i>Verandertheorieën</i>	12
5.2. <i>Empirie</i>	15
5.2.1. Kennis/ bewustwording.....	15
5.2.2. Weerbaarheid	30
5.2.3. Verbinding	39
5.2.4. Kanttekeningen.....	40
6. Conclusies	46
7. Bibliografie	51

1. Achtergrond

De programmalogica van het fonds z.o.z. is als volgt¹:

“De voedingsbodem voor extremisme verminderen door de productie en verspreiding van verhalen in een artistieke vorm die de morele weerbaarheid versterken en/of groepen in de samenleving verbinden”

Een goede evaluatie richt zich in dit geval niet (alleen) op de vraag of groepen in de samenleving met elkaar verbonden worden en/of de morele weerbaarheid van jongeren/ de samenleving wordt versterkt. Zoals in de startnotitie terecht wordt opgemerkt is het lastig zulke grote effecten te meten naar aanleiding van relatief kleinschalige/ kortdurende interventies. De evaluaties die in het kader van fonds z.o.z. ondernomen worden richten zich daarom niet alleen op het in kaart brengen van de effecten van de projecten op het gebied van verbinding en/of weerbaarheid, maar ook op de wijze waarop projecten bijdragen aan deze doelen en onder welke condities ze daarin succesvol zijn, om de kwaliteit van toekomstige interventies te kunnen waarborgen.

De voorgestelde evaluatie is daarom niet alleen een ‘effect-evaluatie’, maar een *procesevaluatie*: er wordt in samenspraak met fonds z.o.z., en de betrokken projectleiders gekeken naar hoe/ waarom de geselecteerde projecten werken om de doelen van fonds z.o.z. te realiseren, en naar wat er wel en niet goed gaat in de uitvoering van een interventie. Een eerste stap in een procesevaluatie is om in samenspraak met betrokkenen vast te stellen wat de veronderstelde werkende mechanismen zijn. Elke interventie gaat uit van de veronderstelling dat een bestaande situatie op basis van de interventie zal veranderen. De mechanismen die moeten leiden tot deze verandering zijn gebaseerd op veronderstellingen van betrokkenen over de werkzaamheid van een interventie. Dit soort veronderstellingen samengenomen noemen we een ‘Theory of Change’ (Snel, 2013).

Het doel dat in de programmalogica van fonds z.o.z. wordt omschreven is ‘het verminderen van de voedingsbodem van extremisme’. Het instrument dat wordt gehanteerd zijn verhalen. Eerdere evaluaties hebben zich gericht op ‘verhalen in artistieke vorm’, in het bijzonder: theatervoorstellingen en/ of documentaires. De effectiviteit van theatervoorstellingen en documentaires is onderzocht aan de hand van de voorgestelde mechanismen ‘verbinding’ en ‘weerbaarheid’.

¹ Compernelle, P., Steijn W. (2017). *CONCEPT notitie: Programma logica en implicaties voor monitoring en evaluatie*. Amsterdam. Prins Bernhard Cultuurfonds.

Op het gebied van verbinding was de impact van eerdere interventies (mede) afhankelijk van de mate van de empathie onder het publiek voor de situatie van hoofdpersonages. Empathie hangt samen met ‘herkenning’: publiek dat zich in een hoofdpersonage kan herkennen, kan zich inleven in zijn/ haar situatie. Door het inleven in de situatie van een ander kan begrip ontstaan. Herkenning speelde ook een belangrijke rol bij het tot stand brengen van ‘weerbaarheid’. Door zichzelf te herkennen in de identiteit/ ervaring van anderen voelden veelal jongeren met een migratieachtergrond zich erkend in hun eigen identiteit/ ervaringen. Ze kregen een spiegel aangereikt met een reflectie die hen aansprak.

Zoals verderop in deze evaluatie zal worden beschreven zijn de verhalen die beoogd worden met het project ‘Groeten terug’ niet artistiek van aard. Het zijn verhalen op basis van persoonlijke ervaringen in (voormalig) oorlogsgebied. Deze verhalen zijn niet artistiek in die zin dat ze niet fictief zijn, en niet van tevoren bedacht of gerepeteerd in een bepaalde vorm. De evaluatie richt zich op de werking van deze verhalen op het tegengaan van de voedingsbodem van extremisme. Verbinding en weerbaarheid² op basis van herkenning en erkenning zijn daarbij centrale veronderstelde mechanismen, maar de vraag is ook of de persoonlijke verhalen van jongeren uit het Midden-Oosten op andere manieren werkzaam zullen zijn dan de artistieke verhalen die eerder werden onderzocht. De vraag op welke manier de verhalen van jongeren uit het Midden-Oosten wel/ niet werkzaam in het bestrijden van de voedingsbodem van extremisme, en onder welke omstandigheden, vormt het belangrijkste uitgangspunt van deze evaluatie.

2. Synopsis

‘Groeten terug!’ is een project van El Karama in samenwerking met Next Projecten. Groeten terug heeft als doel radicalisering onder jongeren die tot de risicogroep behoren te voorkomen. Daarvoor brengt ‘Groeten terug!’ jongeren uit risicogroepen in contact met jongeren uit het Midden-Oosten die in (voormalig) door IS gecontroleerd gebied wonen. De jongeren uit het Midden-Oosten die voor dit project

² In het kader van fonds z.o.z. heeft weerbaarheid vaak betrekking op de weerbaarheid van jongeren met een migratieachtergrond. In het bijzonder gaat het om hun vermogen om met (de gevolgen van) directe en indirecte uitsluiting om te gaan. Projecten van fonds z.o.z. draagt hieraan bij door met voorstellingen bij te dragen aan mogelijkheden voor jongeren met een migratieachtergrond om op een positieve manier op hun eigen identiteit(en) te reflecteren (zie Prins et al, 2019a, 2019b). Het weerbaarder maken van jongeren met een migratieachtergrond heeft, net als het tot stand brengen van verbinding tussen groepen, mogelijk ook gevolgen voor de weerbaarheid van de samenleving als geheel. In hoeverre deze maatschappelijke weerbaarheid (in de programmalogica ook ‘morele weerbaarheid’ genoemd) tot stand komt valt buiten het bereik van dit onderzoek.

benaderd komen uit het netwerk van El Karama. Het zijn jongeren die zich in de regio sterk maken voor emancipatie, gelijkheid en mensenrechten. De jongeren uit het Midden-Oosten kunnen jongeren in Nederland enerzijds uit eerste hand informeren over de verschrikkelijke gevolgen van de oorlog en anderzijds kunnen ze een positief (niet-extremistisch) voorbeeld uit de regio bieden.

3. Context

‘Groeten terug!’ werd uitgevoerd in een buurtcentrum van een wijk in een grote stad in de randstad. Uit deze wijk, een voormalige ‘prachtwijk’, zijn eerder jongeren vertrokken naar IS-gebied. Door verschillende incidenten die betrekking hadden op streng politieoptreden in de buurt en misrepresentatie van de buurt door verschillende media heerste er onder de jongeren in het buurthuis wantrouwen ten aanzien van de politie en ten aanzien van media, journalisten en onderzoekers.

Dit wantrouwen van jongeren staat niet los van een bredere maatschappelijke context waarin de onderwerpen als migratie en religie in toenemende mate gepolitiseerd zijn. Het wantrouwen ten aanzien van (representanten van) lokale en nationale overheid voedt de veronderstelling van de initiatiefnemers van ‘Groeten terug!’ dat jongeren uit de wijk te weinig kennis hebben van mogelijkheden buiten de wijk.

Voor het verklaren van de impact van de verhalen van jongeren uit het Midden-Oosten op Nederlandse jongeren in deze wijk is deze context relevant. Voor ons als onderzoekers was met name het (mogelijke) wantrouwen ten aanzien van onderzoekers relevant. Gezien de gevoeligheid van het onderwerp van het onderzoek (radicalisering), en de context van het onderzoek (een omgeving waar jongeren alert zijn voor de ervaring van misrepresentatie in media en onderzoek), was het niet denkbaar dat we vanaf het begin toegang zouden hebben tot de specifieke doelgroep van dit project, jongeren die dreigen te radicaliseren.

4. Methoden

Ten behoeve van dit onderzoek hebben we gebruik gemaakt van interviews met projectleiders en met jongeren uit het buurthuis. Daarnaast heeft Khadija Elberdai in het voorjaar van 2019 observaties en informele interviews afgenomen tijdens verschillende activiteiten in het kader van Groeten terug! Tot slot zijn na afloop van het project vragenlijsten afgenomen onder deelnemers.

De interviews met de projectleider van zowel El Karama en Next Projecten waren bedoeld om de onderzoekers inzicht te geven in de veronderstelde werking van dit project. De insteek was niet alleen om te achterhalen wat de projectleiders van dit project verwachtten, maar ook hoe ze dachten dat 'Groeten terug!' het beoogde effect zou sorteren.

Khadija maakte tijdens een in het kader van 'Groeten terug!' gepland bezoek met Prinses Laurentien kennis met de belangrijkste deelnemers aan het project. Met een aantal jonge mensen die tijdens deze bijeenkomst aanwezig waren hield Khadija in het voorjaar van 2019 contact. Het ging in het bijzonder om drie jongvolwassenen, twee jonge mannen en een vrouw, in de leeftijdscategorie van 24-29 jaar met een Marokkaans-Nederlandse achtergrond. De namen van deze respondenten zijn in deze rapportage gefingeerd.

Khadija ging met hen mee naar activiteiten (waaronder een bezoek aan een buurthuis in Amsterdam, en twee openbare bijeenkomsten met jongeren uit het Midden-Oosten). Daarnaast was ze in het buurthuis aanwezig tijdens de groepsgesprekken en kon ze aanschuiven tijdens de gemeenschappelijke maaltijden na afloop van de groepsgesprekken. Khadija voerde onder deze jongeren ook talloze informele interviews uit en plande met hen een formeel interview na afloop van de eerste activiteitenweek met de jongeren uit het Midden-Oosten.

Tijdens de observaties maakten Khadija en Jacomijne ook kennis met de jongeren uit het Midden-Oosten die hun verhaal kwamen delen. Het waren Younes Nagem uit Libië en Tara Ashour uit Irak. Beiden jongeren zijn bekende vredesactivisten binnen hun regio; ze zetten zich onder meer in voor democratie en vrouwenrechten. Omdat de evaluatie betrekking heeft op de impact van hun verhalen op de Nederlandse jongeren, maken gesprekken met Tara en Younes geen onderdeel uit van de evaluatie.

De vragenlijst tot slot van het project bestond voornamelijk uit open vragen. Daarnaast werden van de deelnemers een aantal belangrijke demografische

gegevens in kaart gebracht (leeftijd, opleidingsniveau, nationaliteit). De open vragen hadden met name betrekking op wat jongeren van het project vonden, wat hen het meest was bijgebleven en of ze het project aan andere jongeren zouden aanraden.

Methodologische beperkingen

Het aantal respondenten voor dit onderzoek was beperkt. We deden als onderzoekers intrede in een context waar jongeren niet altijd goede ervaringen hadden met de manier waarop ze door onderzoekers werden gerepresenteerd. Met dank aan het vertrouwen dat we kregen van de projectleiders van El Karama en Next Projecten, en dankzij het zorgvuldige veldwerk van Khadija, wonnen we het vertrouwen van onze respondenten waarvan er in eerste instantie drie intensief gevolgd werden. Tijdens observaties werden er met een tiental jongeren informele interviews afgenomen. Daarnaast vulden zeven bezoekers van het buurthuis onze vragenlijst in.

De grootste bron van onze inzichten waren de drie jongeren die we het meest intensief volgden. Dit waren jongeren in de leeftijd 24-29 jaar. Deze jongeren hadden alle drie een Marokkaanse migratieachtergrond. Deze respondenten vormden daarmee een mooie afspiegeling van de gemiddelde buurthuisbezoeker, maar waren daarmee niet representatief voor *alle* jongeren uit het buurthuis, laat staan uit de buurt. Op basis van hun bijdragen aan het onderzoek kunnen we daarom geen generaliserende uitspraken doen. Wel hebben we geprobeerd de inzichten uit de interviews, waar mogelijk, te vergelijken/ te contrasteren met inzichten uit observaties en informele interviews om de betrouwbaarheid van de inzichten uit het onderzoek te waarborgen.

Een van de belangrijkste momenten voor het uitwisselen van verhalen en ervaringen waren de groepsgesprekken tussen de jongeren uit het buurthuis en de jongeren uit het Midden-Oosten. Deze waren in overleg met de projectleider van El Karama, vanwege de vertrouwelijkheid van deze gesprekken, voor ons niet toegankelijk. Dat betekent dat we ten behoeve van de evaluatie niet direct uit deze context kunnen rapporteren. Wel was Khadija aanwezig bij de gemeenschappelijke maaltijden die na afloop van de groepsgesprekken werden georganiseerd. Ook hier geeft het uitgebreide veldwerk dat rondom het project is verricht het vertrouwen dat de betrouwbaarheid van het onderzoek is gewaarborgd.

In lijn met onze eerdere constatering dat onze respondenten ouder waren dan de gemiddelde buurthuisbezoeker, merkte Khadija tijdens haar eerste observatie (in het huis van de Number 5 Foundation) op dat de jongeren die bij deze bijeenkomst betrokken waren op school zaten of een opleiding hadden afgerond, en dat

sommigen een (goede) baan hadden. Khadija merkte in de loop van het onderzoek ook op dat de respondenten van dit onderzoek hun kennis en ervaringen inzetten om een positief voorbeeld te kunnen zijn voor jongeren uit het buurthuis.

Dat betekent dat de respondenten die wij mochten volgen in onze ogen niet erg gevoelig leken te voor radicalisering, of mogelijk niet in de risicocategorie vielen. De resultaten van dit onderzoek zijn daarmee in eerste instantie valide voor de iets oudere groep jongeren, die de fase met de grootste twijfels rond identiteit en 'belonging' al had doorstaan.

Dat de groep jongeren waar 'Groeten terug!' in eerste instantie op gericht was niet helemaal overeenkwam met de doelstellingen van het project ontging de organisatoren van 'Groeten terug!' niet. Op basis van deze vaststelling werd de doelgroep in de loop van het project gewijzigd.

In het kader van het project 'Groeten terug!' werden twee weken gepland waarin jongeren uit de wijk kennis konden maken met jongeren uit het Midden-Oosten. De eerste week vond plaats in januari van 2019; de tweede week in april van 2019. Na de eerste uitwisselingsweek vond er een verandering plaats in de doelgroep van het project: in lijn met de observaties van Khadija concludeerde de organisatie dat de verhalen van Tara en Younes misschien meer impact zouden hebben op een jongere doelgroep. Tijdens de tweede uitwisselingsweek stond er dan ook een andere groep jongeren centraal. Deze jongeren vielen in de leeftijdscategorie 13-20.

Ons onderzoek, dat voorafgaand aan de eerste uitwisselingsweek startte, was gericht op de eerste (iets oudere) deelnemers aan dit project. De verandering in de focus van het project konden we methodologisch niet goed opvangen: we moesten het hele onderzoek opnieuw op tuigen voor de jongere groep en daarvoor hadden we de tijd en de middelen niet meer. In lijn met de eerdere bespreking van de beperkingen bij dit onderzoek, zijn onze bevindingen dus niet van toepassing op *alle* jongeren van het buurthuis. Tegelijkertijd waren de jongere deelnemers vaak te gast tijdens openbare bijeenkomsten die we vanaf het begin observeerden. Uit de observaties van deze bijeenkomsten en de informele gesprekken die we met de jongere deelnemers voerden haalden we desalniettemin veel informatie over de impact van het project op de jongere doelgroep. Deze informatie is in deze rapportage meegenomen en vergroot de validiteit van het onderzoek voor de jongere doelgroep.

In dit onderzoek kijken we welke impact de verhalen van Tara en Younes hadden op afzonderlijke bezoekers van het buurthuis. Of de processen die we bij de

afzonderlijke bezoekers signaleren ook gelden voor andere jongeren in het buurthuis, zal onderwerp moeten zijn van vervolgonderzoek. Gezien het vertrouwen dat we inmiddels met het buurthuis en haar bezoekers hebben opgebouwd, behoort een dergelijk onderzoek zeker tot de mogelijkheden.

5. Resultaten

In deze resultatensectie worden de belangrijkste inzichten uit ons veldwerk besproken. Dit betreft ten eerste de inzichten uit de interviews met de projectleiders van El Karama en Next Projecten (paragraaf 7.1). Deze inzichten zijn in deze paragraaf verwerkt in zogenaamde verandertheorieën die aan de hand van het veldwerk zijn getoetst. In paragraaf 7.2 presenteren we per verandertheorie de inzichten uit zowel de formele als de informele gesprekken, observaties en vragenlijsten die betrekking hadden op de betreffende verandertheorie. Als we daartoe aanleiding vonden hebben we verandertheorieën aangepast of nieuwe verandertheorieën opgesteld.

5.1. *Verandertheorieën*

‘Groeten terug!’ is ontwikkeld met als expliciet radicalisering bij jongeren die daar mogelijk vatbaar voor zijn te voorkomen. Een belangrijke veronderstelling van het project is dat de ideologische inspiratie voor radicalisering uit het Midden-Oosten komt. ‘Groeten terug!’ zet jonge mensen uit de regio in om te laten zien dat deze ideologie niet klopt/ wat de gevolgen hiervan zijn. Daarnaast zetten deze jonge mensen zich op een positieve manier in om de vrede en veiligheid in hun land te bevorderen. Door hierover te vertellen bieden ze Nederlandse jongeren een positieve alternatief voor de gewapende strijd. De gesprekken die we met de betrokken projectleiders voerden over de werking van ‘Groeten terug!’ hadden betrekking op de mechanismen kennis/ bewustwording, weerbaarheid/ empowerment en verbinding.

Kennis/ bewustwording

Het mechanisme kennis/ bewustwording is er in het bijzonder op gericht om het perspectief dat jongeren hebben op de oorlog te veranderen. De belangrijkste veronderstelling is dat de verhalen van de jongeren uit het Midden-Oosten een beeld van de oorlog meegeven dat niet in overeenstemming is met de IS-propaganda die jongeren in West-Europa bereikt. Het contrast tussen het rooskleurige beeld van het

leven in het kalifaat en de keiharde en verschrikkelijke realiteit van de oorlog is groot. De veronderstelling is dat de verhalen over het leven onder IS-heerschappij jongeren zal shockeren, zal raken. De vorm is hierbij belangrijk: het gaat om persoonlijke verhalen, van mensen die zelf getuige zijn geweest van de gevolgen van de oorlog, de angst, de doden en de verkrachtingen. Het feit dat deze jongeren uit de regio komen, is de gedachte, dwingt respect af; geeft hen recht van spreken. Het is hierbij ook van belang dat het contact met de jongeren uit het Midden-Oosten niet eenmalig is, maar herhaaldelijk.

Op basis van bovenstaande veronderstellingen formuleerden we de onderstaande (mogelijke) verandertheorieën:

Verhalen over de oorlog > geven het beeld van de oorlog mee (het contrast tussen de filmpjes over het fantastische leven in het kalifaat en de realiteit) > shockeren (jongeren worden geraakt) > bewustwording/ besef (van propaganda)

Verhalen over de oorlog > geven het beeld van de oorlog (hoeveel angst, hoeveel mensenlevens, hoe afgrijselijk) > shockeren (geraakt worden) > bewustwording/ besef (van harde realiteit)

De kennis die door 'Groeten terug' wordt overgebracht heeft ook een andere dimensie: het gaat niet alleen om kennis van de realiteit van de oorlog, maar ook van kennis over de manieren waarop in de regio wordt 'gevochten': met wapens, maar ook met woorden, met ondernemingszin, met medemenselijkheid. De verhalen van de jongeren bieden in die zin een positief (geweldloos) alternatief voor de strijd in de regio. Deze observatie komt overeen met een van de verwachtingen van het project, maar we kunnen op basis van onze data niet onderbouwen of de verhalen van Tara en Younes op deze manier geïnterpreteerd werden, en wat deze (nieuwe) informatie voor de Nederlandse jongeren betekende.

Weerbaarheid/ Empowerment

Empowerment kan beschreven worden als een mechanisme op zichzelf. In deze rapportage maakt empowerment deel uit van het mechanisme weerbaarheid.

Empowerment heeft betrekking op het gevoel beter in staat te zijn om invloed uit te oefenen op je leefomgeving (Meijer, Winter-Kocak, Distelbrink, Noor, 2018).

Weerbaarheid van jongeren kan door een proces van empowerment worden vergroot (idem). Met betrekking tot 'Groeten terug' is de centrale veronderstelling dat de persoonlijke verhalen van jongeren uit het Midden-Oosten Nederlandse jongeren zullen inspireren. Jongeren uit het Midden-Oosten bevinden/ bevonden zich in

situaties die op z'n zachtst gezegd wat uitdagender zijn/ waren dan de situaties waar de meeste Nederlandse jongeren zich in bevinden. Deze jongeren hebben zich niet neergelegd bij de armoede, ongelijkheid, discriminatie en het geweld dat de oorlog aan hen heeft opgedrongen. Ze hebben alles en iedereen in het werk gesteld om iets voor hun omgeving te betekenen. Naast inspireren is het de veronderstelling dat deze verhalen de Nederlandse jongeren kunnen mobiliseren; om letterlijk niet bij de pakken neer te zitten en iets te veranderen aan hun situatie.

Bovenstaande veronderstellingen zijn opgenomen in de onderstaande verandertheorie:

Persoonlijke verhalen > jongeren uit het Midden-Oosten hebben het gemaakt ondanks alle tegenslag > inspireren om niet bij de pakken neer te zitten > mobiliseren

Verbinding

'Groeten terug!' draagt bij aan de ambitie om jongeren te mobiliseren door ontmoetingen voor ze te organiseren met (hooggeplaatste) medewerkers van de gemeente, een ministerie, justitie, organisaties en bedrijven. De centrale veronderstelling is hier dat door kennis te maken met de wereld buiten de wijk de horizon van de Nederlandse jongeren verbreed wordt; dat ze kennis maken met meerdere mensen/ meerdere perspectieven. Hierdoor zou hun 'handelingsperspectief' toe kunnen nemen: ze doen contacten op die hen kunnen helpen bereiken wat ze willen bereiken. Anderzijds leren ze op deze manier dat er mensen zijn die serieus/ met respect naar hen willen luisteren, geïnteresseerd zijn in hun verhaal. Door in te zetten op een vergroting van het handelingsperspectief van de jongeren beoogt het project bij te dragen aan de empowerment van jongeren. Door in te zetten op een kennismaking met de ervaring erkend te worden/ serieus genomen te worden door 'witte' mensen die ertoe doen, beoogt het project bij te dragen aan binding met de samenleving.

Bovenstaande veronderstellingen zijn opgenomen in de onderstaande verandertheorieën:

Gesprekken buiten de wijk > jongeren komen de wijk uit/ bouwen contacten op met witte mensen > jongeren krijgen 'handelingsperspectief' (krijgen het gevoel dat zij ook de contacten hebben om te kunnen bereiken wat ze willen) > empowerment

Gesprekken buiten de wijk > jongeren komen de wijk uit/ ervaren dat er met respect naar hen geluisterd wordt > verbinding met de samenleving

5.2. *Empirie*

In deze paragraaf worden de verandertheorieën die hierboven beschreven zijn getoetst aan de data die we in het kader van dit project hebben verzameld. Deze data bestond uit interviews, observaties en vragenlijsten. In de analyses hieronder spelen de interviews de belangrijkste rol. Hoewel we tijdens de observaties een duidelijk beeld kregen van de impact van de verhalen op jongeren, haalden we uit de interviews meer informatie over hoe een bepaalde impact tot stand kwam.

5.2.1. Kennis/ bewustwording

‘Groeten terug!’ houdt jongeren die mogelijk gevoelig zijn voor radicalisering een spiegel voor van de realiteit in oorlogsgebied. Door het aanbieden van kennis over de harde realiteit van de oorlog, hopen de initiatiefnemers dat onder deze jongeren het besef toeneemt dat het leven in het kalifaat niet zo rooskleurig is als de propagandafilmpjes doen vermoeden. In de ervaring van de initiatiefnemers hebben jongeren veel, soms gedetailleerde, kennis van het leven in het kalifaat. Veel van deze kennis komt uit filmpjes die ze via sociale media als Youtube kijken. Deze veronderstelling komt deels overeen met de manier waarop onze respondenten geïnformeerd waren over de situatie in het Midden-Oosten.

Dat de Nederlandse jongeren in dit onderzoek kennis hadden van de situatie in het Midden-Oosten staat buiten kijf. Vaak sloot deze informatie aan bij wat hen aangereikt werd via reguliere media. Deze informatie droeg alleen niet altijd bij aan een rooskleurig beeld van IS of het leven in IS-gebied. Een van de jongeren noemde de situatie in het Midden-Oosten ‘onveilig’ en ‘ontwricht’ (Smahen), de ander ‘instabiel’ en ‘onveilig’ (in tegenstelling met de EU, waar alles ‘goed geregeld’ is) en naar de daden van IS refereerde deze respondent als ‘onmenselijk’ en ‘maffia-praktijken’ (Amin).

Een van de Nederlandse jongeren die we hierover spraken (Rio) gaf aan zich wel buiten de reguliere media om te informeren over de situatie in het Midden-Oosten. Tijdens het interview gaf hij aan ‘veel documentaires’ te hebben gezien over de situatie in Libië en Irak en ook dat hij ‘verslagen’ had gelezen. Ook vertelde hij ons over Youtube-filmpjes die hij keek:

Rio: Ik ben altijd al maatschappelijk betrokken geweest, ook op internationaal vlak als het gaat over politiek. Ik heb al heel veel dingen gezien, op jonge leeftijd kwam ik in aanraking met onthoofdingsfilmpjes etc. Dus ik had daar nooit een gevoel bij, geen empathie. Nog steeds kan ik zulke filmpjes kijken en er zijn weinig filmpjes die me kunnen raken. Het is echt, maar ik moet het niet als echt behandelen want anders projecteer ik de emoties op mij. Is aan de ene kant goed, maar ook slecht omdat je je niet kan verplaatsen in de ander. Maar het geeft je mogelijkheid om rationeel te reflecteren op wat je ziet. Dat is voor mij belangrijker.

De jongen die we hier citeren, we noemen hem 'Rio', was in dit opzicht iets anders dan de andere twee respondenten, in gesprekken waarmee oorlogspropaganda niet zo letterlijk aan de orde kwam. In het vervolg van de analyse zullen we Rio meerdere malen citeren om te laten zien waarom de verhalen van Younes en Tara belangrijk kunnen zijn voor jongeren die gevoelig zijn voor het gebrek aan empathie waar Rio naar verwijst.

Hoewel jongeren dus kennis hadden van de situatie in het Midden-Oosten en deze kennis niet altijd bijdroeg aan een rooskleurig beeld van de situatie in de regio, droegen de verhalen van de jongeren uit het Midden-Oosten bij aan meer kennis over de dagelijkse realiteit van het leven in oorlogsgebied. Hieronder lichten we toe welke kennis de jongeren in het projecten onder meer opdeden aan de hand van de verhalen van Tara en Younes, en op welke manier de verhalen van Tara en Younes tot bewustwording leidden onder jongeren, en waar deze bewustwording betrekking op had.

Kennis: oorlog gaat over echte (dappere) mensen

De kennismaking met de verhalen van Tara en Younes vormde voor alle jongeren die wij spraken/ observeerden een eerste kennismaking met iemand uit (voormalig) oorlogsgebied. Zoals eerdergenoemd hadden de meeste van onze respondenten beelden bij de oorlog die overeenkwamen met de beelden die worden aangeboden door de reguliere media, met bijbehorende vooroordelen. Daarover zegt Amin:

Amin: Nee, ik had echt in het begin... ik maakte wel vaak grappen erover met Yousef [projectleider Next Projecten] enzo... Ik zeg luister dan...binnenkort komen er terroristen op bezoek [lacht]... want natuurlijk als je vaak naar de media meestal als je over Syrië en Irak Libie etc leest... Dan denk je: o shit... vast IS-strijders tussen. Alleen negatieve dingen lees je. Ik had ook zeg maar... In het begin wist ik niet wat ik moest denken ... ik dacht: oe... Het

wordt een moeilijk gesprek... Ik dacht ze spreken ook geen engels... maar ze spreken beter Engels dan ik en de wethouder... [...] Toen ik ze hoorde... Nou toen ging het snel... toen dacht ik dit gaat lukken... Mijn beeld was zo anders door de media... Als je hoort deze landen... Dan denk je alleen aan IS-strijders bomgordels. Ik wist ook niet wie ik moest verwachten, wie ertussen zaten...

Zoals Amin in deze quote al aangeeft maken Tara en Younes gauw korte metten met het beeld dat hij heeft van jongeren in de regio. Hij zegt daarover later:

“Er gaat een hele wereld voor je open als je hun verhalen hoort.” Hij vertelt dat je normaal gesproken nooit de verhalen van eerste hand hoort over het Midden-Oosten, maar via de media.

(Observatie 1 februari 2019)

In lijn met deze observatie noemt een 16-jarige Marokkaans-Nederlandse respondent in de vragenlijst dat hem het meest is bijgebleven: “toen de mensen hun verhaal gingen vertellen”. Op de vraag of hij het project zou aanraden en waarom antwoordt hij: “[ja] omdat de meeste jongeren zulke dingen niet weten”. Hij omschrijft ‘Groeten terug!’ vervolgens als: “Ik heb er geen woorden, zo mooi.”

Het belangrijkste dat jongeren meenamen uit de kennismaking met Tara en Younes, is dat er bij oorlog mensen betrokken zijn. Echte mensen, die ‘goede dingen’ doen:

Als ik opsta om mijn plastic bord weg te gooien raak ik aan de praat met twee van de studenten. Een van hen vertelt mij dat hij het interessant vond en dat hij veel heeft geleerd over de oorlog. Als ik vraag wat hij heeft geleerd vertelt hij dat de media alles verdraait. De media laten volgens hem alleen de verwoestingen en slechte dingen in het Midden-Oosten zien: “En laten niet zien dat er ook mensen zijn zoals Tara en Younes die zich in zitten voor hun land en hun best doen.”

(Observatie 5 april 2019)

In de bovenstaande quote lezen we vooral terug dat de jongere in kwestie geen hoge pet op heeft van de media (‘de media verdraaien alles’), maar ook dat hij leert dat een oorlog niet alleen gaat over strijdende partijen die een land verwoesten, maar dat er bij een oorlog ook mensen betrokken zijn. Mensen ‘die hun best doen’ om er wat van te maken.

In lijn met de uitspraak van deze jongeren zagen we in ons onderzoek dat een groot deel van de impact van ‘Groeten terug!’ niet alleen te maken had met de verhalen uit

oorlogsgebied, maar ook of vooral met de jonge mensen die deze verhalen vertelden. Voordat we verder ingaan op wat de persoonlijk kennismaking met Tara en Younes bij de Nederlandse jongeren teweegbracht, gaan we nader in op hun verhalen.

Shock: beelden en verhalen

Een van de belangrijkste veronderstellingen van 'Groeten terug' is dat de verhalen van de jongeren uit het Midden-Oosten de Nederlandse jongeren raken of zelfs shockeren. Dat de Nederlandse jongeren onder de indruk zijn van de verhalen van Tara en Younes de Nederlandse jongeren merken we tijdens een openbare bijeenkomst in de tweede week van het project:

Terwijl de jongeren [uit het Midden-Oosten] hun verhaal vertellen, wordt er aandachtig door het publiek geluisterd. Als de foto's worden vertoond waarin de destructie van Irak goed zichtbaar is zie en hoor ik een Marokkaans-Nederlandse jongen fluiten. Hij kijkt verbaasd en met grote ogen naar het scherm. Een jongen aan zijn tafel zegt tegen zijn vriend: 'echt zielig'. De beelden hebben zo een impact dat iedereen stil en roerloos is.

(Observatie 5 april)

Uit deze observatie maken we meteen op dat niet alleen de verhalen van Tara en Younes indruk maken, maar ook (de combinatie met) de beelden van de destructie in hun landen.

Een van de verhalen die de jongeren als schokkend ervaren is dat een verhaal van Younes, die op een zeker moment vertelt dat hij op de dodenlijst van IS staat. Dit verhaal maakt indruk op de jongeren:

Rio: En bij Yunus was het het feit dat hij op een dodenlijst stond. En dan komt de realiteit heel dichtbij! Wow! In Nederland heb je criminelen. Criminelen hebben meestal ook vetes tegen elkaar en prijzen die boven hun hoofd hangen, het werkt niet als een echte lijst die echt verkondigd wordt. Maar bij hem was het van wow, hij stond echt... De ISIS die internationaal bekend is stond hij op dodenlijst voor hetgeen wat hij doet. Eng! Vooral het gevoel dat hij voor hetzelfde geld hier niet had gestaan. Dus ergens ook dankbaar... Van he je staat er! Je vertelt je verhaal zo trots en zo zelfverzekerd... dat ik denk wow... Zo inspirerend! Terwijl het is een prachtig mens met een prachtige initiatieven. En puur omdat hij tegen ISIS is en tegen het beleid dat het land voert, staat hij op de dodenlijst. Ja, dat zijn van die momenten van... wat als ik nou in zijn schoenen stond? Wat had ik dan gedaan... En dan zie je ook de beelden van zijn presentatie... dan zie je die omgebouwde

mitsubishi en toyota trucs die op de achterkant gewoon een rpg lanceerder hebben of weet ik veel wat voor raketwerper. Dan komt de realiteit voor ons als buitenstaanders wel heel dichtbij. Mensen die in Westerse samenlevingen wonen en die geen gruwelijkheden kennen.

In de eerste zin van dit citaat geeft Rio de indruk die het verhaal van Younes op hem achterlaat in een woord weer: 'Wow!'. Hij geeft ook meteen weer waarom hij onder de indruk is: 'dan komt de realiteit heel dichtbij'. In de ervaring van Rio is Younes 'een prachtig mens, met prachtige initiatieven' en is hij 'inspirerend'. Rio geeft aan hoe het verhaal van Younes voor hem aanleiding geeft om na te denken over wat hij zou doen 'als hij in zijn schoenen stond'. Hoewel Rio hier niet ingaat op de inhoud van zijn reflectie over 'wat had ik dan gedaan' herhaalt hij hier de ervaring dat door het verhaal 'de realiteit erg dichtbij komt'. Interessant is hier, dat hij niet alleen het verhaal van Younes noemt, maar ook de combinatie met de beelden van trucks die omgebouwd zijn tot raketwerpers. In de laatste zin van deze quote zien we dat Rio naar zichzelf verwijst als 'een buitenstaander' en 'iemand uit een westerse samenleving'. Ook verwijst hij naar de daden van IS als 'gruwelijkheden'. Dit laatste is een interessante bevinding in het licht van Rio's eerdere statement, genoemd in de vorige paragraaf, dat hij probeert geen empathie te voelen voor slachtoffers van onthoofdingen.

Ook Amin verwijst naar het 'dodenlijst-verhaal' van Younes:

Amin: Ja toen Younes vertelde over dat hij op de dodenlijst van IS stond... ja heftig man... tuurlijk. En eng ook... ook voor zijn familie. Stel dat ze hem willen hebben, en hij vlucht, dan gaan ze naar zijn familie, want dat is zijn zwakste punt. Hij heeft een grote offer daarvoor gebracht en dat is heel bijzonder! Maar zoiets kan je verwachten... als je tegen hun 'principes' strijdt of niet doet wat ze willen... hebben ze gelijk hun maffiapraktijken en onmenselijke praktijken daar ingevoerd. Ik heb alleen respect voor hem, en ik hoop dat hij voort kan zetten met succes en dat hij niet wordt vermoord.

In deze quote geeft Amin duidelijk hoe het verhaal van Younes indruk op hem maakt. Hij noemt dit verhaal 'heftig', en net als Rio 'eng'. Centraal in Amin's indruk van het verhaal staat de manier waarop Younes zijn eigen veiligheid en die van zijn familie heeft opgeofferd om te kunnen doen wat hij doet. Amin noemt dit 'heel bijzonder' en zegt later dat hij 'alleen respect' heeft voor Younes. Deze bewoordingen komen overeen met de woorden van Rio in de vorige quote, die Younes 'inspirerend' noemt.

De combinatie van beelden en verhalen uit de regio maken indruk op de jongeren van het buurthuis. De meesten kennen de oorlog van beelden die ze op het journaal zien, maar de confrontatie met de beelden en verhalen van Tara en Younes, maakt dat de oorlog ineens dichtbij komt, en een heel menselijk karakter krijgen.

Bewondering

De indruk die de verhalen van Tara en Younes achterlaten is niet los te zien van de kennismaking met deze jonge mensen. In de paragraaf hiervoor laten we zien dat Tara en Younes met hun verhalen onder andere bewondering, inspiratie en respect teweegbrengen. In een van de quotes hierboven verwijst Rio naar Younes als een 'goed mens' met 'prachtige initiatieven'. In andere antwoorden zien we dat bewondering niet alleen voortkomt uit persoonlijke eigenschappen van Tara en Younes, maar ook uit de activiteiten die ze ontplooiën en in het bijzonder, de offers die ze daarvoor brengen.

Amin: Ja...hun ze waren zo... Mensen hebben zoveel meegemaakt in hun landen. Families hebben ze verloren, vluchten, IS praktijken etc en alsnog doorgaan. Weinig mensen die hun kunnen na doen... weet je dreiging etcetera, maar toch strijden voor wat je wil, voor de maatschappij. Daar kan ik alleen maar respect voor hebben.

Rio: Ja, het is geen filmpje [verwijzend naar het eerdergenoemde onthoofdingsfilmpje] maar een fysieke ontmoeting. Het zijn mensen die er dagelijks in zitten en ondanks die dagelijkse sleur zich toch nog proberen positief bijdrage proberen te leveren. Dat is denk ik het meest inspirerende wat er is! Zij zijn super inspirerend voor de posities waar zij inzitten.

In de quote van Amin legt hij nadruk op de manier waarop Tara en Younes hun leven in de waagschaal hebben gelegd om te kunnen doen wat ze doen. "Weinig mensen die hun kunnen nadoen". Daarna verlegt hij de aandacht naar de strijd die ze leveren, voor wat ze willen, voor de maatschappij. Hij benoemt hier nogmaals dat hij 'respect' heeft voor wat ze doen. In zijn antwoord verwijst Rio naar het doorzettingsvermogen van Tara en Younes, die ondanks de 'dagelijkse sleur' van de oorlog toch een positieve bijdrage proberen te leveren. Hij noemt dit "het meest inspirerende wat er is".

In de veronderstellingen bij dit project komt 'inspiratie' terug als een onderdeel van de verandertheorie die gericht is op 'empowerment'. Hier bespreken we inspiratie niet als motivatie voor het vertrouwen op je eigen kracht om dingen te bereiken, maar

over inspiratie als karaktereigenschap die maakt dat Nederlandse jongeren zich verbonden voelen met Tara en Younes. Deze verbondenheid krijgt vorm door de bewondering die ze voor hen voelen: Tara en Younes zijn niet zomaar mensen uit oorlogsgebied, het zijn goede, moedige, inspirerende mensen, die iets goeds doen, en daar hun leven voor in de waagschaal leggen.

Empathie

Hoewel het verhaal dat Younes op de dodenlijst staat veel indruk maakt op Rio, is er een ander moment in de week met Tara en Younes dat meer indruk op hem maakt. Tijdens een openbare bijeenkomst met Tara en Younes waar Rio optreedt als moderator vraagt hij aan Tara wat zij ervan vindt dat Amerika Irak binnen is gevallen, het land kapot heeft gemaakt, en vervolgens een grote invloed heeft behouden. De weigering van Tara om op deze vraag antwoord te geven emotioneert Rio:

Rio: Ik vond het hartverscheurend om haar zo te zien. Ja, het is echt hartverscheurend. Ik ben van mening dat iedereen dingen meemaakt. Iedereen heeft dingen in zijn leven die maken je, die je kunnen breken of maken. Sommige emoties die onderdruk je en die laat je lekker dicht en verstoppt, een soort van pandora box. Want als die opengaat dan breekt de hel los, en het was alsof ik aan de deur van haar pandorabox stond. Ik stelde de vraag die eigenlijk het antwoord... verschuilt in de pandorabox. Die wilde zij niet opendoen en daar had ik respect voor. En tegelijkertijd voelde het voor mij alsof ik bij haar een zere plek had aangeraakt. Ik voelde me schuldig van: eh, misschien had ik dat niet moeten vragen. Maar tegelijkertijd was dat de vraag de cruciale vraag waar het omgaat om antwoord op te krijgen. De emoties die er bij mensen spelen, waar politiek totaal geen rekening mee houdt.

Rio kent in deze quote veel betekenis toe aan het zwijgen van Tara in antwoord op zijn vraag. Hij veronderstelt dat hij haar met zijn vraag diep geraakt heeft. Door de confrontatie met de veronderstelde emotie van Tara wordt hij op zijn beurt geraakt. In een eerder fragment van het interview veronderstelt Rio dat Tara een trauma heeft opgelopen als gevolg van de oorlog ("je gaat door met je leven, je bent creatief bezig, je bent oplossingsgericht bezig, je bent positief bezig, maar nog steeds zit daar die trauma diep van binnen..."). Dat Tara geen antwoord wil geven op zijn vraag interpreteert Rio als een bewijs van de diepe emoties die Tara moet/ wil onderdrukken. Wat hier interessant aan is, is dat Rio hier niet alleen geraakt wordt door de heftigheid van Tara's ervaringen, of door haar positieve inzet of moed, maar vooral doordat hij geconfronteerd wordt met de emotie van iemand die heeft meegemaakt wat Tara heeft meegemaakt.

Van de conclusie die Rio aan zijn verhaal verbindt, nl: “de politiek houdt geen rekening met de emoties die er bij mensen spelen” is het gezien de context niet helemaal duidelijk of Rio hier een sneer uit wil delen aan de inmenging van de Verenigde Staten in de oorlog in Irak of dat hij hier een meer algemene preoccupatie verwoord: niemand heeft aandacht voor het perspectief van het individu.

Hoewel we het eerste niet kunnen uitsluiten, zegt Rio op een ander moment in het interview:

Rio: Dat is denk ik heel belangrijk voor het publiek om te weten van; he, luister we hebben met mensen te maken...zijn ook mensen met een ziel, met emoties, met trauma's. Veel heftiger dan wat wij hier in Nederland meemaken. Ja, we kunnen wel zeggen er gebeuren erge dingen, maar relatief gezien is het niks vergeleken met wat er in het buitenland gebeurt.

Deze quotes van Rio laten vooral zien dat het project hem raakt. De confrontatie met de emotie van Tara zet hem aan het denken over wat mensen in de regio eigenlijk meemaken, wat ze voelen. Waar we eerder een quote van Rio vermeldden waarin hij zegt dat hij emotioneel niet betrokken probeert te raken bij de filmpjes die hij ziet, omdat hij de situatie anders niet objectief genoeg kan beoordelen, lijkt het hier alsof de confrontatie met de emotie van Tara de empathie bij hem oproept die hij eerder probeerde te vermijden. Op basis van de empathie die het verhaal van Tara bij hem oproept is hij in staat te reflecteren op de situatie waar de mensen zich door in bevinden, en deze ook te contrasteren met zijn eigen situatie.

Conclusie

In de paragrafen hierboven beschrijven we 1) wat jongeren leren van de verhalen van Tara en Younes; 2) hoe de verhalen van Tara en Younes indruk maakten op jongeren en 3) hoe Tara en Younes indruk maakten als mens, als individu. Om de impact van de verhalen van Tara en Younes te verklaren zijn zowel de indruk die de verhalen (in combinatie met beelden), als de indruk die zij als persoon achterlaten van belang: de verhalen raken omdat ze heftig zijn, maar ook omdat ze komen van mensen die goed zijn, die met hun activiteiten bewondering en respect afdwingen.

De verandertheorie die we formuleerden bij het opdoen van kennis over de situatie in oorlogsgebied had betrekking op de hoop dat de verhalen van jonge mensen uit de regio de Nederlandse jongeren zouden shockeren, en ze zou doen beseffen dat de realiteit van de oorlog hard is, en niet overeenkomt met de rooskleurige situatie in propagandafilmpjes. We hebben aan de hand van onze analyse gezien dat deze verwachtingen zeker opgaan: de beelden van oorlog en verwoesting maken indruk

op de jongeren. Ook de verhalen van Tara en Younes dragen bij aan een realistisch beeld van wat oorlog betekent voor mensen in de regio.

We zien dus zeker dat jongeren iets leren over de oorlog, maar *wat* ze leren heeft in onze ogen net zoveel betrekking op de mensen in de oorlog, als op de realiteit van de oorlog zelf. Daarnaast leverde het project in onze ervaring een reactie op die onderbelicht bleef in de verwachtingen bij dit project, namelijk dat de verhalen van Tara en Younes bij hen reflectie op gang brachten met betrekking op hun eigen situatie.

Reflectie op eigen situatie

In de vorige paragraaf staat beschreven hoe de Nederlandse deelnemers aan het project 'Groeten terug!' onder de indruk waren van de verhalen van Tara en Younes. De verhalen gaven hen inzicht in hoe oorlog wordt beleefd door mensen die zich in (voormalig) oorlogsgebied bevinden. Dit inzicht leidde tot reflectie op de positie van 'gewone' mensen in een conflictgebied. In deze paragraaf beschrijven we hoe de confrontatie met (de verhalen van) Tara en Younes ook leidde tot reflectie op hun eigen situatie.

Hier is het veilig

In eerder gepresenteerde quotes zagen we hoe Rio en Amin onder de indruk zijn van de verhalen van Tara en Younes. Op meerdere momenten in de interviews met hen contrasteren deze jongens de ervaringen van Tara en Younes met die van henzelf. Daarbij verwijzen ze onder andere naar de 'instabiliteit' de 'onveiligheid' en het 'geweld' in de regio. Interessant is dat ze daarbij naar zichzelf verwijzen als 'buitenstaanders' of 'Westerlingen' en naar Nederland en Europa of de EU als hun referentiekader. De confrontatie met het feit dat voor Younes de dagelijkse realiteit van oorlog de norm is geworden, maakt indruk op Rio:

Rio: [...] Ook bijvoorbeeld het voorbeeld dat [projectleider El Karama] zei; ja, maar wacht even Younes, dat jij nu zegt dat het naar omstandigheden rustig is klopt niet helemaal. Want kijk dit bericht ... bombardement etc. en dat Younes zegt; ja maar dat is dagelijkse kost. Dus zij zitten in zo een gewoon van oke dat hoort erbij laat je niet afleiden, dat ik denk dat ook bij hun dat empathisch gevoel gewoon weg is. De realiteit wordt onderdeel van jouw zijn. Daar vind ik wel dat het heel confronterend is. Wow, dat jij in een leefgebied woont waar die bombardementen en aanslagen de norm zijn geworden.

Net als in vorige voorbeelden geeft Rio hier de indruk die de confrontatie met de realiteit van Younes op hem achterlaat in woorden weer: 'wow'. De confrontatie met

zoveel onveiligheid voedt bij Rio het bewustzijn dat hij in een veilig land woont. We zagen al eerder dat hij naar Nederland verwees als een veilig land. In het licht van de confrontatie met de onveiligheid waar Younes in leeft krijgt de quote die we eerder presenteerden een aanvullende lading:

Rio: Dat is denk ik heel belangrijk voor het publiek om te weten van; he, luister we hebben met mensen te maken... zijn ook mensen met een ziel, met emoties, met trauma's. Veel heftiger dan wat wij hier in Nederland meemaken. Ja, we kunnen wel zeggen er gebeuren erge dingen, maar relatief gezien is het niks vergeleken met wat er in het buitenland gebeurt.

Rio noemt in deze quote niet alleen de gevolgen van de oorlog voor individuen, maar contrasteert hetgeen mensen in een oorlogssituatie meemaken, en "wat wij hier in Nederland meemaken". De confrontatie met de normalisatie van geweld in de ervaring van Younes doet Rio beseffen dat 'erge dingen' die zich in Nederland voordoen in het niet vallen bij wat zich in conflictgebieden voltrekt.

Hoewel het niet helemaal duidelijk is tot welk publiek Rio zich hier precies richt als hij zegt "het is belangrijk voor het publiek om te weten ...", doet het feit dat hij zegt "we kunnen wel zeggen dat hier erge dingen gebeuren" dat het misschien gaat over een specifiek (lokaal) publiek dat 'erge dingen' meemaakt in Nederland.

Hier ben je vrij

Naast de confrontatie met het ontbreken van veiligheid, maakten de Nederlandse jongeren ook kennis met de vrijheidsbeperkingen waar de jongeren uit het Midden-Oosten mee te maken hadden.

Smahen: Nee, want ik ben echt iemand... die zegt wat ik vind en wat ik denk.. En in mijn beleving...komt dat denk ik toch wel door de vrijheid en veiligheid die we hebben in Nederland hier. Want ik kan zeggen wat ik wil... We hebben hier vrijheid van meningsuiting, dat hebben zij niet. Younes moet iets anders zeggen dan wat hij denkt, anders komt zijn veiligheid in het geding.

Smahen: Younes die vertelde dat je geen mening over de politiek mag uiten. Dan voel je je toch wel machteloos want je woont wel in een land...dat is weer een verschil he. Nederland is een democratie, hier mag je je mening uiten, dan kan ik me voorstellen dat je je machteloos voelt als dat in een land niet kan.

Smahen vergelijkt in deze quotes de situatie in Libië en Irak, met die van Nederland. In beide quotes refereert ze eraan, hoe vertrouwt ze is met het Nederlandse systeem. Zeggen wat je vindt of denkt is iets dat ze persoonlijk belangrijk vindt, het is iets dat goed bij haar past, en wat ze in Nederland kan doen.

In de tweede quote laat Smahen zien dat ze zich kan inleven in de situatie van Tara en Younes en verwijst ze naar een gevoel dat ze bij hen veronderstelt: machteloosheid. Ze verwijst naar machteloosheid als een gevoel dat voortkomt uit het niet mogen uiten van je mening. Mogelijk, ze benoemt dit zelf niet expliciet, geeft de ervaring dat ze dit in Nederland wel mag doen een gevoel van macht/ kracht.

In een ander deel van het interview gaat Smahen in op een vooroordeel dat ze heeft ten aanzien van de regio:

Smahen: Helaas werden heel veel vooroordelen bevestigd... dat je wordt onderdrukt, geen rechten hebt... wat voor mij wel echt nieuw was en iets wat ik als vanzelfsprekends zag... was dat je niet van provincies mocht verhuizen en reizen... dat wist ik helemaal niet! Voor mij is het vanzelfsprekend... voor mijn job ga ik naar Brabant, Utrecht etc. Dat ik dacht: ok... Dit is voor mij wel echt vanzelfsprekend! Ik zou me heel beperkt voelen in mijn vrijheid.

In deze quote zien we hoe Smahen aan de hand van 'Groeten terug!' geconfronteerd wordt met de onvrijheid om te reizen. Smahen heeft een goede baan en reist voor haar werk het hele land door. Het reizen heeft voor haar veel betekenis. In het vervolg van het interview zegt ze daarover:

Reizen is een vorm van vrijheid... alsof er dan een muur om je heen is en je kan die niet doorbreken. Je probeert die te doorbreken! Dat is wat ze doen Tara en Younes. Die muur doorbreken. Ik sta elke dag op en denk: ok, vandaag ga ik naar Eindhoven voor werk en dan naar Roosendaal. Terwijl voor hen helemaal niet vanzelfsprekend is, want elke provincie heeft een andere zeg maar... Grenspost.. Dan ga je toch weer denken dat wij in Nederland geluk hebben en dat je niet moet zeiken bij elke kleine tegenslagje. En dat wij heel blij mogen zijn dat wij zoveel vrijheid hebben... vrijheid van reizen binnen Nederland, binnen de EU...wat de kans vergroot om de wereld te ontdekken. Dat is iets wat mensen vanzelfsprekend zien, maar dat is helemaal niet zo.

In de eerdere quote spreekt Smahen over de manier waarop het gebrek aan vrijheid om te reizen haar beperkt zou doen voelen in haar vrijheid. De confrontatie met

onvrijheid doet haar beseffen hoe vanzelfsprekend de vrijheid om te reizen voor haar is. Ze contrasteert het gebrek aan vrijheid om te reizen in het Midden-Oosten, met de vrijheid om te reizen in Nederland en concludeert dat “wij heel blij mogen zijn dat we zoveel vrijheid hebben”. Het belang dat ze hecht aan deze vrijheid vergroot haar bewondering voor Tara en Younes, die zich inzetten voor het vergroten van de vrijheid.

Hoewel Tara en Younes gedurende hun verblijf in Nederland verhalen deelden die Nederlandse jongeren shockeerden, waren het niet altijd de shockerende verhalen die indruk maakten op de Nederlandse jongeren. Bepaalde ervaringen die in het voorbijgaan werden gedeeld, maakten soms een grote indruk. Zo halen zowel Amin als Smahen in hun interviews het volgende over een incident aan dat zich voordeed tijdens een van de activiteiten met Tara en Younes in het kader van ‘Groeten terug!’. De quote hieronder is van Amin:

O ja... was wel lachen man. Bijvoorbeeld toen we naar [naam school] gingen... Kijk wat voor ons normaal is, is voor hun heel anders... Is heel nieuw. Toen we naar [naam school] gingen liepen we langs zo een tankstation... zo een handmatige... dat je zelf moet tanken. Dus Tara zag een vrouw tanken... Zei ze van is dit normaal hier... dat vrouwen hier tanken? Ik zeg dat het normaal is hier dat vrouwen rijden hier een bus/trein, zijn directeur etc. Gelijkheid tussen man en vrouw is hier in Nederland hetzelfde.

Amin bespreekt in deze quote hoe tijdens het project het contrast tussen rechten van vrouwen in Irak en Nederland aan het licht kwam. Het onderwerp ‘vrouwenrechten’ werd ook door Smahen meermaals benoemd, in verband met het tanken, maar ook in verband met het dragen van een hoofddoek:

Smahen vertelt mij [Khadija] dat Tara vertelde dat op sommige plekken in Irak je geen hoofddoek mag dragen. Daar schrok Smahen van, en ze werd bewust van haar vooroordeel: zij dacht dat Irak in het Midden-Oosten ligt, en dus Islamitisch is, en dat je daar wel hoofddoek kan/mag dragen. Ze vertelt verder dat zij wel een hoofddoek draagt en dat zij die keus en vrijheid heeft hier in Nederland, maar dat dat voor mensen in Irak niet zo is.
(observatie 1 februari)

Hoewel Amin en Smahen hier niet expliciet ingaan op de indruk die dit incident op hen achterlaat zien we later in de interviews van alle drie de respondenten hoe de confrontatie met de ervaringen van Tara en Younes bij hen bewustzijn creëert over de kwaliteit van leven in Nederland.

Bewustwording: dat is mijn wereld niet

In zijn interviews gaat Rio vooral in op het thema veiligheid. De confrontatie met onveiligheid levert bij hem met name reflectie op de veiligheid in Nederland en de EU. Deze reflectie lijkt bij Rio echter niet door te dringen tot zijn persoonlijke ervaring. Hij zegt daarover:

Rio: Ik wil het ook niet met elkaar vergelijken, omdat ik in mijn beleving zoiets heb: zij maken veel ergere dingen in het leven mee dan wij op dit moment hier. Nee, ik vind het ook niet eerlijk om het met elkaar te vergelijken.

In deze quote zien we dat hoewel Rio benoemt dat Tara en Younes “veel ergere dingen in het leven meemaken dan wij”, hij verder niet in wil gaan op de vergelijking met zijn eigen situatie, daarvoor vindt hij de situaties te onvergelijkbaar. Deze instelling komt overeen met de instelling van Rio aan het begin van het interview waarin hij zegt:

Ja.. ik kan me daar niet in verplaatsen [in het feit dat geweld voor Younes de norm is geworden]. Waarom? Omdat ik niet in die positie sta om te zeggen ik weet hoe het voelt of ik snap wat je bedoelt. Want ik snap het niet. Ik weet niet hoe ik in zijn positie zou reageren als ik om mij heen zo... Zoveel geweld zou zien. Dat is voor ons... laten we... nuchtere Nederlanders niet te bevatten.

Hoewel Rio veel leert van de kennismaking met Tara en Younes, met name over de impact van oorlog op individuele levens, blijft bij Rio de reflectie op zijn eigen situatie uit. Een gebrek aan het vermogen om zich in te leven, iets waar Rio vaker naar verwijst in het interview, helpt hem om niets te hoeven voelen bij onthoofdingsfilmpjes, maar weerhoudt hem er ook van om de kennis die hij opdoet naar aanleiding van de kennismaking met Tara en Younes, om te zetten in een bewustwording over zijn eigen situatie.

Wat we in deze quote evengoed ook kunnen zien, is dat door de confrontatie met de situatie van Tara en Younes Rio steeds zijn identificatie als Westering/ Europeaan/ (nuchtere) Nederlander herbevestigt. Door het herhaaldelijk contrasteren van ervaringen en identiteiten maakt Rio duidelijk: hun wereld is mijn wereld niet. Deze observatie is mogelijk van betekenis in het licht van een eventuele sterke identificatie van radicaliserende jongeren met mensen in de regio.

Bewustwording: we mogen dankbaar zijn

Hoewel Rio zich niet in zoveel woorden uitspreekt over de vergelijking tussen zijn eigen situatie en die van Tara en Younes, doen Smahen en Amin dit wel. In hun bijdragen aan het interview noemen ze dat ze zich 'dankbaar' of 'blij' voelen om in Nederland te wonen.

Het meest uitgesproken over het dankbaar zijn dat je in Nederland woont is Amin. Hij noemt dit in zijn interview, in antwoord op verschillende vragen, vijf keer.

Amin: In een woord wat mij echt zeg maar... bij me is gebleven... wat ik je ook de hele tijd... dankbaarheid dat ik in Nederland ben. Dat je kansen hebt, dat je in vrijheid kan leven. Dat je je religie kan uiten etc. Het kan altijd slechter zoals bij Tara en Younes.

Smahen uit deze ervaring op een iets andere manier. Op meerdere momenten dat ze geconfronteerd wordt met onvrijheden noemt ze dat ze zich 'blij' voelt om in Nederland te wonen. Ook de quotes van haar in de vorige paragraaf, de manier waarop ze de onvrijheden van Tara en Younes contrasteert met eigen ervaringen, (ervaringen die dicht bij haar staan, van reizen, van je mening mogen geven) duiden erop dat ze Nederland door de confrontatie met Tara en Younes meer waardeert. Naar aanleiding van het incident waarbij Tara verbaasd is dat Nederlandse vrouwen mogen tanken zegt ze:

Smahen vertelt dat ze met Tara in de auto zat en dat Tara bij het pompstation een vrouw zelfstandig zag tanken. Tara was zo verbaasd en vroeg aan Smahen of dat normaal is hier in Nederland. Zo een situatie liet Smahen inzien dat ze dankbaar is dat wij in Nederland alles hebben.
(observatieverslag 1 februari 2019)

De dankbaarheid in contrast met het hebben van bepaalde vrijheden als vrouw, komt ook bij een andere respondenten aan de orde, tijdens een van de observaties:

Terwijl Yousef [projectleider Next Projecten] verder gaat met zijn powerpoint praat ik met Hasna. [...] Wat haar het meest bij is gebleven van deze week, zijn de verhalen van Tara over vrouwen die verkracht werden in Irak. Ze wist niet dat daar gebeurde, en het heeft haar aan het denken gezet over de dingen waar zij zich druk maakt in haar leven: "Wij klagen over dingen als: ik wil chocoladepasta en niet pindakaas op mijn brood" Ze zegt dat ze eigenlijk heel blij mag zijn dat ze in Nederland woont, waar dit niet gebeurt.

Ambiguiteit

Dat 'we' 'dankbaar' of 'blij' mogen zijn om in Nederland te wonen maakt door het benoemen van de erbarmelijke situatie van vrouwenrechten in de regio door Tara op de jonge vrouwen in het project mogelijk meer indruk dan op de jonge mannen. Aan de andere kant zien we, en we weten dit ook uit eerder onderzoek door de hoofdonderzoeker, dat jonge mannen met betrekking tot hun positie in de Nederlandse samenleving, minder aanleiding zien om dankbaar te zijn dan de jonge vrouwen (Prins, Van Stekelenburg, Polletta, 2015).

Zo merken we tijdens het interview met Amin dat hoewel hij dankbaar is om Nederland te wonen, hij het soms lastig vindt om dankbaarheid te koppelen aan de eigen realiteit. Een realiteit waar discriminatie, uitsluiting en etnisch profileren onderdeel van uitmaken:

Ja, ik denk dat ze ook voor Nederland doorhadden en begrepen dat het leven hier ook niet altijd rozengeur en maneschijn is, en alleen harmonie. Maar dat wij het beste ervan proberen te maken, en steentje proberen bij te dragen. Maar goed... we moeten ook dankbaar zijn hier in Nederland. We hebben niet veel te klagen. Landen in Afrika en het Midden-Oosten hebben het zwaarder en veel erger.

Dat jonge mannen hun situatie minder rooskleurig inschatten komt ook tot uiting tijdens en confrontatie tussen Smahen en Rio voorafgaand aan een bezoek aan de ROC in de regio:

Smahen reageert op Rio en zegt dat wij hier in Nederland alle mogelijkheden hebben om ons te ontplooien. We kunnen studeren, werken, en geld verdienen. Terwijl Smahen haar woorden uitspreekt let ik op Rio, hij fronst en kijkt 'moeilijk' als Smahen aan het woord is. Rio reageert meteen op Smahen en zegt dat hij het totaal oneens is met haar: "Hier in Nederland lopen we tegen veel dingen aan, en zeker mensen met een buitenlandse afkomst. We lopen tegen discriminatie op de arbeidsmarkt, en hebben te dealen met etnisch profileren." Smahen stelt haar mening bij en geeft Rio gelijk. Rio gaat verder en zegt dat hij van Tara en Younes heeft geleerd dat: 'Hardship brings succes.' Younes en Tara zijn volgens hem het levende bewijs hiervoor.

Uit deze quotes leren we dat Rio en Amin iets sceptischer zijn over hun ervaringen en kansen in de Nederlandse samenleving dan Smahen. Tegelijkertijd zien we ook in deze quotes hoe Rio en Amin de verhalen van Tara en Younes gebruiken om hun eigen situatie te relativeren, maar ook om inspiratie uit te halen om ondanks

tegenslag toch door te zetten. Dit effect van de verhalen van Tara en Younes bespreken we in de volgende paragrafen.

Conclusie

De jongeren in dit onderzoek zijn onder de indruk van de verhalen van Tara en Younes. Enerzijds worden ze geconfronteerd met de realiteit van de oorlog en de gevolgen die oorlog heeft voor de leven van individuen, voor jonge mensen in de regio. Anderzijds roept de confrontatie met de realiteit in oorlogsgebied reflectie op onder Nederlandse jongeren met betrekking tot hun eigen situatie. De confrontatie met onveiligheid aan de hand van de beelden en verhalen van Tara en Younes, doet het besef groeien dat 'wij Westerlingen/ Europeanen' het goed hebben, omdat het hier veilig is. Daarnaast is er de confrontatie met onvrijheid aan de hand van de verhalen van Tara en Younes: onvrijheid om te stemmen, onvrijheid om te reizen, onvrijheid om als vrouw te tanken (alleen te reizen). De confrontatie met deze onvrijheden doet met name onder Smahen en Amin het besef groeien dat we hier vrij zijn, dat we hier onze stem mogen laten horen, onze eigen wegen uitstippelen. Ze voelen zich, net als andere jonge mensen die we ten behoeve van het onderzoek spraken, 'dankbaar' of 'blij' dat ze in Nederland wonen. Voor Rio betekent de confrontatie met de realiteit van Tara en Younes vooral een toename van het besef dat de realiteit van de oorlog ver van hem afstaat. Voor iemand die zich veel en vaak in oorlogssituaties verdiept, is dit mogelijk een belangrijk resultaat van het project. Het is hierbij belangrijk om de realiteit van de jongeren in dit project niet uit het oog te verliezen. Amin is een jongen die dankbaar is dat hij in Nederland woont ondanks het feit dat hij veel ervaring heeft met etnisch profileren. De boodschap van 'Groeten terug!' komt bij hem duidelijk aan, het maakt hem duidelijk dat hij hier in Nederland beter af is. Het zou mooi zijn als zijn dagelijkse ervaringen ook aansluiten bij deze boodschap.

5.2.2. Weerbaarheid

'Groeten terug!' brengt Nederlandse jongeren in contact met peers uit (voormalig) oorlogsgebied die ondanks alle beperkingen die hen worden opgelegd niet bij de pakken neerzitten. Ze vechten voor hun vrijheid en die van anderen, op een geweldloze manier. Van de jongeren in dit onderzoek wordt verondersteld dat ze gevoelig zijn voor deze boodschap, omdat ze zelf (vaak) te maken hebben met racisme, discriminatie (in en het bijzonder: etnisch profileren) en uitsluiting. Deze ervaringen kunnen ertoe leiden dat jongeren zich afzonderen van de maatschappij,

of dat ze zich tegen de maatschappij verzetten. Hierbij bestaat de vrees voor verzet met geweld. De boodschap van de jongeren uit het Midden-Oosten is evident dat jongeren zich niet moeten laten kisten, maar wel de democratische weg van verzet kiezen. We hebben daarbij de volgende verandertheorie geformuleerd:

Persoonlijke verhalen > jongeren uit het Midden-Oosten hebben het gemaakt ondanks alle tegenslag > inspireren om niet bij de pakken neer te zitten > mobiliseren

Positief blijven

Dat onze respondenten inspiratie opdeden uit de verhalen van Tara en Younes is ontegenzeggelijk waar. We hebben in de paragraaf hiervoor uitgelegd hoe die inspiratie leidde tot bewondering. Deze inspiratie, in andere woorden, had betrekking op Tara en Younes als persoon. In deze paragraaf bespreken we wat inspiratie deed voor de ideeën en ervaringen van de jongeren zelf. In dit verband vonden we dat onze drie respondenten vaak refereerden aan de boodschap om 'positief te blijven':

Rio: Wat zij hebben meegemaakt, en daarin is het gewoon heel mooi om de positieve kant belicht te zien. Wat dat betreft heel spontaan soms over de negatieve kanten gehad, maar wat ik zeg hun inspirerende factor zit heel erg in de positieve, en dat is denk ik wat mij het meest is bijgebleven aan hun verhalen. Ondanks de negatieve sfeer waar wij in zitten, wij laten dat niet toe! Om onze brein en daarmee laten besmetten. Dus focussen we ons op het positieve.

Smahen: positief blijven... Dat gaven ze ook aan... als je niet positief naar de wereld kijkt... dan zal de wereld nooit positief naar jou kijken. Met andere woorden... lach je naar de wereld toe, zal de wereld naar je toe lachen. Maar ook reflecteren... we zijn heel erg snel geneigd... jongeren ook geven aan; het is nooit mijn schuld...het is altijd de schuld van mijn werkgever, van mijn zus, mijn buurvrouw... Maar zij geven ook aan... van wie ben ik, wat doe ik? Waarom doe ik dit?

In zijn quote contrasteert Rio de positiviteit die spreekt uit de verhalen van Tara en Younes met 'de negatieve sfeer waar we in zitten'. Door het persoonlijk voornaamwoord 'we' hierin te verwerken, verwijst hij ook naar zijn eigen situatie. De verhalen van Tara en Younes geven hem inspiratie om deze negativiteit niet toe te laten.

Ook Smahen herkent deze negativiteit, al is dat niet zozeer bij haarzelf. Ze verwijst in deze en andere quotes die we hieronder zullen presenteren, in haar argumentaties vaak niet naar zichzelf, maar naar andere jongeren uit de buurt. In dit geval gaat het om jongeren die de schuld van hun situatie in haar beleving te snel neerleggen bij anderen.

Inspiratie om door te gaan

De Nederlandse jongeren die wij in het kader van dit project spraken en observeerden waren ontegenzeggelijk enthousiast over dit project. De inspiratie die er uitging van Tara en Younes als personen beschreven we al eerder, maar ook hun volharding maakte indruk op de Nederlandse jongeren:

De derde Marokkaanse jongen: 'Inspirerend.' Ik ben benieuwd wat hij er inspirerend aan vond. Marouan antwoordt: Inspirerend omdat je altijd positief moet blijven staan en door moet gaan. Net zoals hun. Zij helpen de arme en zieke mensen in hun land. Zij hebben niet de vrijheid die wij in Nederland hebben, wij kunnen naar school gaan en werken.' Als ik vraag wat het voor hem betekent zegt hij: dankbaarheid.

Ousama: "Mevrouw, was interessant." Ik vraag wat hij er interessant aan vond. Hij vertelt: "In hun land is oorlog, maar zij gaan gewoon door. Hoe zij voor hun land inzetten is echt goed."

(Verslag 5 april, 2019)

Younes en Tara bedanken de studenten voor hun aandacht. Younes: 'I hope I was not boring. I wanted to show you the other side and tell you that we still have hope. Everything that is broken, can be fixed.' Een van de jongeren roept: "inspirational."

(Verslag 31 januari 2019)

In dit verband noemt Smahen een andere vorm van inspiratie die zij haalt uit de positiviteit van Tara en Younes:

Smahen: Ook strijdlust.. [eventjes stil] dat zij kiezen voor om te vechten en niet om te vluchten... want dat hadden ze ook kunnen doen, dat vind ik ook bijzonder. En ja dat ze bepaalde weerbaarheid hebben. En dat ze optimistisch blijven ondanks het feit waar ze vandaan komen. Dat maakt je wel sterk als persoon. Dat is ook hopelijk de boodschap die jongeren hier meenemen; dat we echt blij mogen zijn dat we hier leven.

Smahen: Je kan vechten of vluchten... dat is ook wat ze mee gaven voor hier in [naam buurt]...de boodschap. Je hebt altijd een keuze: je kan hier vluchten of vechten.

De jongeren die wij interviewden haalden dus zeker inspiratie uit de verhalen van Tara en Younes. Ze verschilden in de mate waarin ze deze inspiratie ook op zichzelf van toepassing vonden. Waar Rio een bepaalde negatieve houding bij zichzelf (h)erkende, was dit voor Smahen niet het geval. Waar Smahen in haar interview noemt dat de boodschap van Tara en Younes mogelijk zinvol zou kunnen zijn voor andere jongeren, is Amin haar mogelijk een stap voor. Uit de volgende quote blijkt dat hij de positieve voorbeeldrol mogelijk al inneemt binnen het buurthuis:

Ik weet niet of je die vrouw kent, [Naam]? Zij is van powervrouwen ofzo. Vorige zomer kwam ze hier. Ze ging praten over emancipatie van vrouwen etcetera. Zij zei ook: ja geen kansen en discriminatie etcetera. Ik zei: klopt, dat heb je ook hier helaas, maar wees dankbaar dat je hier bent in Nederland. Dat je kans krijgt om te praten, om te werken, om jezelf te zijn en successen te beleven en te maken etcetera. Maar daar kon ze niet tegen weet je. Mensen op podium zeiden ook tegen mij van: ja je hebt gelijk man. Ik zeg: ja het is altijd zo negatief... geen kansen dit en dat. Dat heb je ook, dat moet je benoemen. Maar overgrote meerderheid natuurlijk... kan je doen wat je wil... je kan werken. Misschien kom je niet tot de top... maar je kan wel dingen bereiken.

Amin refereert hier aan een incident dat zich ver voor 'Groeten terug!' in het buurthuis voordeed. Hij beschrijft hierbij hoe hij in het openbaar de in zijn ogen negatieve houding van een van de gasten ter discussie stelt. En, ook belangrijk, hoe hij hier bijval voor kreeg van overige gasten.

Dat de jongeren in ons onderzoek positief reageerden op de boodschap van Tara en Younes om niet bij de pakken neer te zitten is duidelijk. We maken uit bovenstaande quotes ook op dat 'bij de pakken neer zitten' niet de gewoonte is van deze drie respondenten. Amin en Smahen zijn hier het duidelijkst in. Dat wil niet zeggen dat de Nederlandse jongeren hun problemen met racisme, discriminatie of uitsluiting dan maar wegwijsden. We zagen al eerder hoe de tegenstrijdige realiteit van een positieve houding en toch geconfronteerd worden met discriminatie ervoor zorgt dat Amin zich hier soms dubbelzinnig over uitlaat. Rio is ondanks de positiviteit die hij laat zien, het meest sceptisch over zijn positie. Het is wellicht daarom dat hij zich als enige bereid toont tot actie op basis van de verhalen van Tara en Younes.

Mobilisatie

Het laatste deel van de verandertheorie met betrekking tot 'empowerment' veronderstelt dat jongeren niet alleen leren om niet bij de pakken neer te zitten, maar ook leren om actie te ondernemen op het moment dat het tegenzit. Onze respondenten, met name Smahen en Amin, waren er, zoals eerder gesteld, niet naar om niet bij de pakken neer te zitten, en hadden in die zin geen hulp nodig om actie te ondernemen. Uit de interviews maakten we op dat de voorbeeldfunctie die Tara en Younes vervulden, in zekere zin ook door henzelf vervuld werd.

De enige die in de interviews refereert aan het willen omzetten van zijn inspiratie in actie is Rio. Daarbij refereert hij niet alleen aan zijn persoonlijke situatie, maar aan de positie van minderheidsgroepen in de Nederlandse samenleving.

Maar ik denk de boodschap die zij hadden dat zijn dan van die tips die je eruit haalt: verzet je tegen het systeem. Dat gevestigde orde, dat bestaande orde, dat meestal in nadeel is van het volk, en eigenlijk gemarginaliseerde groepen nog gemarginaliseerder maakt. Daar moet je tegen vechten, daar moet je je stem laten horen. Dat betekent niet dat je in alle fronten moet staan, dat je altijd op de eerste linie moet staan, dus vreedzaam je strijd voeren en niet gewelddadig. Dat kan ook soms zijn door delen van links of steunen van mensen door middel van links. Ik ben meer activistischer geworden. Je hebt 1 leven en benut dat ook. Het heeft mij in die zin ook geïnspireerd om meer voor mijn eigen positie op te komen op verschillende vlakken... situatie op school, op werk, in bepaalde conflicten. Het komt zeker vanuit mijn activistische houding, maar daarnaast activistische houding generaliseert niet, maar sluit ook niet uit. Stel je voor er gebeurt iets bij een synagoge, dat ik dan ook mijzelf in die positie plaats om daar wat van te zeggen. Omdat we eens af moeten van het selectieve gedrag dat we hebben

In deze quote geeft Rio aan dat hij "meer activistisch" is geworden. De terminologie die hij daarna hanteert is in zekere zin in lijn met de boodschap van Tara en Younes, die zich verzetten tegen de 'gevestigde orde' in hun land, die in nadeel is 'van het volk'. Ook de manier van verzet echoot de boodschap van Tara en Younes: 'je moet niet op alle fronten gaan staan', maar 'vreedzaam je strijd voeren, en niet gewelddadig'. Hij beschrijft daarna, eveneens in lijn met de boodschap van Tara en Younes, dat je iedereen binnen je bereik, links of rechts, moet gebruiken om je doel te bereiken. Hij geeft daarbij ook aan dat zijn activistische houding niet uitsluit: de onrechtvaardigheid waar hij tegen wil strijden, treft verschillende groepen in de maatschappij. Hij wil daarbij niet selectief zijn met betrekking tot de groep waar hij zich voor inzet.

De vooronderstelling dat de inspiratie om niet bij de pakken neer te zitten overgaat in mobilisatie gaat alleen in het geval van Rio op. De quote die we hier hebben opgenomen betreft natuurlijk alleen een voornemen. In hoeverre Rio hier ook actie aan verbindt valt buiten het bereik van het onderzoek waar we hier over rapporteren. Dat wil niet zeggen dat het opdoen van inspiratie aan de hand van de verhalen van Tara en Younes voor onze respondenten voor de rest niet van betekenis was. Hieronder bespreken we een ander inzicht dat uit het onderzoek naar voren kwam, dat niet behoorde tot de vooronderstellingen van het project.

Iets dat we wel merkten en dat mogelijk meegenomen kan worden bij de beoordeling van de impact van 'Groeten terug!' is dat jongeren zich in Tara en Younes konden herkennen. Deze uitkomst sluit aan bij een van de meer impliciete verwachtingen bij 'Groeten terug', namelijk dat Nederlandse jongeren iets van Tara en Younes zouden willen aannemen omdat ze *peers* zijn van de Nederlandse jongeren: jonge mensen van dezelfde leeftijd en generatie met hetzelfde referentiekader.

Herkenning

We concludeerden in de vorige paragrafen dat juist de contrasten tussen de ervaringen van Tara en Younes en de Nederlandse jongeren (met name met betrekking tot vrijheid/ onvrijheid) de Nederlandse jongeren aanzette tot reflectie. Toch was er ook overlap in hun ervaring. Deze overlap had deels te maken met context. Hoewel de situatie in de randstedelijke buurt waar onze respondenten woonden onvergelykbaar was met de situatie in de omgeving van Tara en Younes, waren er punten van herkenning. Smahen benoemt ze hieronder:

Smahen: Dat ze misschien denken dat het hier... Mensen geen... [...] Nooit met elkaar botsen lijkt het wel... dus dat polarisatie niet voorkomt hier...maar dat is helaas wel zo. Zij denken veilig en vredig land, dus etnisch profileren zal hier vast niet bestaan. Maar dat is niet zo. Ik vertelde over de polarisatie...de media... De politiek... [...] Je moet realiseren dat als je in de politiek bent, en doet bepaalde uitspraken, dat kan ervoor zorgen dat polarisatie toeneemt, dat je gaat demoniseren. [...]. Ze zeiden van O, we dachten dat het hier niet voorkwam, we dachten dat alleen wij daarmee te maken hadden..'

Toch had de overlap in ervaring vooral betrekking op karakter. Een voor een vertelden onze respondenten ons dat ze zich konden herkennen in de strijdlust/ de weerbaarheid van de gasten uit het Midden-Oosten.

Rio: Ik kon mijzelf vooral in hun herkennen in strijdlust! Strijdlustig! Niet opgeven. Dat het moeilijk voor hen was qua werk etc. dat zijn allemaal zaken die je herkent. Tuurlijk kan je het niet exact met elkaar vergelijken, maar er zijn wel raakvlakken. Die zijn er zeker. Ja, strijdlust daar herkende ik me zeker in.

Smahen: Nou... ik zeg je heel eerlijk... Ik herken mezelf hierin als het gaat om weerbaarheid en veerkracht. Als je naar de situatie kijkt van mijn sollicitatiegesprek bij de deurwaarder [Smahen werd afgewezen voor een functie omdat ze haar hoofddoek niet af zou doen]... Zou iedereen hetzelfde reageren? Denk het niet! Dus... ik moest daaraan denken... dat ik bij hen veerkracht en weerbaarheid zie... ondanks alle tegenslagen die ze meemaken dan toch verder gaan. En dat ze geen excuus gebruiken, geen slachtofferrol nemen... hun gaan juist door. Dat is ook een boodschap die ze meegeven... niet slachtofferrol in kruipen.

Amin: Ja, zeker groot verschil. Ze leven in een onstabiele regio, dus je weet niet wat er kan gebeuren. Veiligheid is minder dan in Nederland. De kansen zijn daar ook minder. Maar ook raakvlakken... gewoon doorzettingsvermogen he. Lukt het vandaag niet, dan morgen! Vroeger dacht ik daar minder over, maar uiteindelijk moet je toch wat doen. Laat je handen wapperen!

Uit deze quotes van de deelnemers halen we dat deze jongeren niet makkelijk bij de pakken neer zitten. Met name met betrekking tot Rio leerden we door het project dat hij een moeilijke periode achter de rug heeft. Hij heeft zichzelf uit deze periode weten te helpen en maakt momenteel zijn opleiding af. Het is niet vreemd dat hij zichzelf als strijdlustig beschrijft en daarin herkenning vond onder Tara en Younes.

Hoewel Tara en Younes met hun ervaringen dus geen reflectie op potentiële strijdbaarheid oplevert, zien we dat het uitwisselen van ervaringen wel een bevestiging oplevert van de aanwezige strijdbaarheid van de respondenten. Deze bevestiging door jongeren uit het Midden-Oosten zorgde ook voor erkenning.

Erkenning

Hoewel in de beschrijving van dit project de nadruk vaak ligt op de kennismaking met jongeren uit het Midden-Oosten, en hun ervaringen, betrof 'Groeten terug!' in de praktijk uiteraard een wederzijdse kennismaking. Tijdens besloten en openbare gesprekken waren ervaringen van de Tara en Younes en de Nederlandse jongeren met discriminatie, racisme, uitsluiting en (de rol van de media in) beeldvorming onderwerp van gesprek. De ervaringen van de jongeren uit het buurthuis waren voor

Tara en Younes herkenbaar. Dat Tara en Younes veel konden herkennen in de ervaringen van de Nederlandse jongeren, gaf hen een gevoel van erkenning.

Rio: Ja, uiteraard! Mijn struggles met school. Mijn struggles met het verleden die ook best hectisch was, daar hebben we het ook uitgebreid over gehad. Het was voor hen ook van; 'wow. En toch sta je er en doe je dit werk.' Dus het was voor hun ook ... aan hun kant heel leuk om te zien dat ik dat... van zie je... Je voert allebei een eigen strijd tegen het leven. Je staat er. Toch zet je door. Toch zet je je in voor de samenleving. Ja, daar hadden ze echt waardering voor, ja.

In deze quote verwijst Rio naar de 'struggles' die we hierboven beschreven. Het delen van zijn verhaal met Tara en Younes leidt ertoe dat de laatste bewondering en waardering uitten voor wat hij ondanks zijn tegenslagen heeft bereikt. Hoewel Rio niet ingaat op de impact die deze positieve aandacht voor hem persoonlijk betekent, reflecteert hij op de gelijkenissen tussen hemzelf en Tara en Younes. "Je voert allebei een eigen strijd in het leven". Deze conclusie, dat er meer mensen zijn die strijd leveren in het leven, zien we ook terug in de antwoorden van Smahen:

Smahen: Erkenningen en herkenningen. Wacht eens even... Ik worstel niet alleen met dit gevecht. Dit is te herkennen... in de zin van zij hebben dit ook meegemaakt.

Smahen noemt in deze quote letterlijk de erkenning die ze ervaart door mensen te spreken die haar ervaringen herkennen. Later legt ze ook uit wat ze met deze erkenning bedoelt:

Smahen: Erkenning; raar om te zeggen maar het is een soort van stukje onmacht dat wordt een beetje weggenomen iedereen heeft eigen gevecht lijkt het wel. Ja... iedereen maakt eigenlijk weleens iets mee... doordat te delen ga je het misschien inzetten in je leven. Dat je denkt hé... het mooie hieraan is dat je elkaar in elkaars kracht kan zetten... het bij elkaar doet zonder dat je daarvan bewust van bent.

Smahen zegt het hier eigenlijk allemaal heel mooi zelf. Ze refereert naar het delen van verhalen als 'het wegnemen van onmacht'. Onmacht heeft in Smahen's quote betrekking op de ervaring dat je er alleen voor staat. Door het project leert ze dat ze niet alleen is. Net als Rio benoemt ze dat 'iedereen zijn eigen gevecht heeft'. Ze leert dat je door je verhaal te delen met anderen, anderen jou in je kracht kunnen zetten,

door jouw ervaring te bevestigen. Dat wil zeggen: door aan te geven dat ze jouw ervaring delen en begrijpen.

Empowerment onder onze respondenten houdt niet zozeer verband met het ervaren van bewondering of inspiratie voor Tara en Younes, maar meer met het feit dat ze mensen leren kennen die op een heel andere plaats op de wereld, dezelfde strijd voeren als zij. Die hen eraan herinneren dat zij ook strijdlustig zijn, en dat ze niet alleen staan.

Conclusie

In bovenstaande paragrafen hebben we laten zien dat de veronderstelling dat 'Groeten terug!' leidt tot empowerment onder de jongeren, en tot mobilisatie, gedeeltelijk opgaat. De jongeren die we in het kader van dit project spraken hadden genoeg levenservaring om te weten dat als je iets wil bereiken, iets wil maken van je leven, je daar zelf voor moet zorgen, en dat het daarbij helpt als je positief staat in het leven. Dat wil niet zeggen dat deze boodschap aan dovemansoren was gericht: de Nederlandse jongeren voelden zich door het horen van deze boodschap van jongeren met dezelfde ervaringen als zij, erkend in hun strijdlustigheid en hun veerkracht.

Hoewel we in het kader van dit onderzoek de focus op weerbaarheid lieten varen ten gunste van een focus op empowerment, lijken de verhalen van Tara en Younes voor Amin en Smahen juist van toepassing op een vergroot gevoel van weerbaarheid, door de erkenning van hun zowel hun negatieve ervaringen, als hun strijdlust. Ze voelden zich door de erkenning van Tara en Younes in het bijzonder 'minder alleen'. Met name voor Amin en Smahen werden zij hierdoor mogelijk gesterkt in de voorbeeldrol die zij al vervullen in de buurt.

Rio was de enige die aangaf zich aan de hand van het project meer bij machte te voelen om invloed uit te oefenen op zijn omgeving. Hoewel hij deze 'empowerment' niet meer nodig had om zijn eigen situatie te verbeteren, voelde hij zich door Tara en Younes wel gesterkt zich 'activistischer' op te stellen ten gunste van de positie van (andere) minderheidsgroepen. Dit activisme had, in lijn met de boodschap van Tara en Younes, een vreedzaam karakter.

Hoewel het project 'Groeten terug!' niet de beoogde impact sorteerde op het gebied van empowerment, uitten onze respondenten wel de potentie van dit project voor jongere bezoekers van het buurthuis. Op de potentie van dit project voor andere doelgroepen gaan we hieronder nader in.

5.2.3. Verbinding

Een van de doelen van 'Groeten terug!' had niet zozeer te maken met het bezoek van jongeren uit het Midden-Oosten, maar breder, met kennis van mensen en perspectieven van buiten de wijk. Ten behoeve van deze doelstelling werden er gesprekken gepland met een hoogwaardigheidsbekleder van de politie, van de gemeente en zelfs met een lid van het Koninklijk huis (Prinses Laurentien van Number 5 Foundation). Dit deel van het project kwam in onze ogen, en ook in de ogen van de drie jongeren die wij interviewden, te weinig tot stand. In de interviews werd er over de gesprekken met hoogwaardigheidsbekleders nauwelijks gesproken. Wat we opmaakten uit de observatie in het huis van 'Number 5 foundation' wees er evengoed op dat gesprekken met hoogwaardigheidsbekleders mogelijk konden leiden tot de beoogde doelen. Tijdens de observatie beschrijft Khadija bijvoorbeeld:

Het valt mij op dat Laurentien echt luistert naar wat de jongeren te vertellen hebben. Dit heeft ook zijn weerslag op de jongeren, want zij zijn allen, behalve Ebru, die is wat stilletjes en knikt vooral, spraakzaam. Het gesprek gaat verder over [naam buurt] en dat jongeren te maken hebben met zaken als discriminatie en werkloosheid. Smahen vertelt over haar ervaringen met het dragen van een hoofddoek en solliciteren. Tijdens een sollicitatiegesprek bij een incassobureau zei de recruiter tegen haar dat ze aangenomen zou worden als ze haar hoofddoek af zou doen. Voor dat ze deze zin afmaakte, zie ik dat Prinses Laurentien een hand voor haar mond plaatst en hoor ik haar zeggen: 'O nee, zeg me toch niet dat het waar is.'

Als Prinses Laurentien later vraagt wat ze ervan vinden om bij Number 5 op bezoek te zijn zegt Smahen dat ze uit haar "dagelijkse sfeer is weggehaald". Prinses Laurentien vraagt daarop wat dat met haar doet en Smahen antwoordt: "Ja, deze wereld heeft meer te bieden dan [naam buurt]".

In het interview met Rio komen de bezoeken aan hoogwaardigheidsbekleders niet aan de orde. Als we aan hem vragen of hij het project aan andere jongeren zou aanraden, zegt hij:

Zeker. Ik ben van mening dat uitwisseling niet alleen op niveau van oorlogsgebied is. Als je bij wijze van spreken jongeren van [naam buurt] met jongeren uit Urk met elkaar verbindt en ze... iets van activiteit laat doen. Dan heb je daar al een grote winst in behaald. En nu is het toevallig dan een internationaal project omdat het op ons pad kwam. En het is echt superleuk project om twee werelden die normaal heel ver van elkaar afstaan nu tot

elkaar brengt en uitwisseling hebt qua gedachten en verhalen, maar het is ook kleinschalig kan het ook. Ik herken de kracht er zeker van in.

Hier benoemt Rio dat in zijn ervaring de uitwisseling met de jongeren uit oorlogsgebied wat hem betreft gelijk staat aan een uitwisseling met andere groepen die in het dagelijks leven ver van elkaar afstaan. Hij benoemt daarbij dat zo'n project ook iets kleinschaliger kan zijn. Als voorbeeld noemt hij het bij elkaar brengen van jongeren uit Urk en de superdiverse Randstedelijke buurt waar hij zelf woont, om met elkaar van gedachten en verhalen te wisselen.

Ook Smahen noemde in haar interview het uitwisselen van kennis en ervaring het meest waardevolle van de week met de Tara en Younes. Toen Khadija haar daarnaar vroeg gaf ze aan:

Khadija: Wat vond je het meest waardevol aan de projectweek 'Groeten Terug'?

Smahen: [...]. Ik denk gewoon het theater, want je bent mensen gaan verbinden. Je zag mensen van de gemeente, van de politiek, de politie, jongeren. Zo kun je elkaar empoweren door de gesprekken die we hebben gevoerd.

Smahen noemt hier net als Rio niet alleen het uitwisselen van kennis en ervaring met jongeren uit het Midden-Oosten, maar juist ook de uitwisseling met lokale ambtenaren, politici en de politie als manier om aan verbinding te werken. Deze partijen kunnen elkaar 'empoweren' door gesprekken die ze met elkaar voeren. In deze uitspraak echoot de eerdere conclusie die Smahen trok uit het uitwisselen van ervaringen met jongeren uit het Midden-Oosten: door verhalen te delen kun je elkaar in je kracht zetten.

Hoewel we met betrekking tot de doelstelling van verbinding niet veel hebben kunnen onderzoeken sluiten we ons in dit onderzoek aan bij de hoop van Rio dat het project in de toekomst aanleiding geeft om meer kennis te maken met de wereld buiten de wijk. Hierin hebben verhalen van jongeren uit het Midden-Oosten een belangrijke rol, maar ook de verhalen van jongeren die weliswaar dichterbij wonen, maar wiens ervaringen op belangrijke punten afwijkt van die van de jongeren in de wijk.

5.2.4. Kanttekeningen

In de paragrafen hierboven hebben we geschreven over de manieren waarop jongeren geraakt werden door de verhalen Tara en Younes en door Tara en Younes

zelf, als persoon. We hebben besproken hoe jongeren werden geraakt, en wat de impact van de verhalen was in termen van bewustwording en reflectie. Tara en Younes deelden hun verhalen tijdens verschillende bijeenkomsten die onder te verdelen zijn in 1) gesloten sessies; 2) bezoeken aan scholen/ universiteiten/ andere buurthuizen; 3) openbare bijeenkomsten en 4) informele bijeenkomsten. De opsomming van deze activiteiten binnen een activiteitenweek geeft wellicht al wat inzicht in het feit dat de activiteitenweek met name door Tara en Younes als vrij intensief werd ervaren. De organisatie heeft hierop het programma na de eerste activiteitenweek al aangepast. Hieronder bespreken we nog wat ons opviel met betrekking tot de betrokkenheid van de Nederlandse jongeren bij de verschillende activiteiten.

De groep 'jongere jongeren'

Zoals we eerder noemden verschilde de doelgroep van de eerste en de tweede activiteitenweek met de jongeren uit het Midden-Oosten. Waar bij de eerste activiteitenweek vooral de iets oudere jongeren (24-29 jaar) van het buurthuis betrokken waren, was de tweede week expliciet gericht op de iets jongere bezoekers van het buurthuis (13-20 jaar). Hoewel we uit de bovenstaande analyses kunnen opmaken dat de verhalen van Tara en Younes op veel jongeren grote indruk maakten, waren jongeren niet altijd en overal onder de indruk.

Vooral tijdens openbare bijeenkomsten vonden de jongere jongeren het soms moeilijk om hun aandacht erbij te houden. Tijdens het coderen valt het ons op dat jongeren tijdens presentaties vaak storen door op hun telefoon te kijken of door te praten of te lachen door de presentatie heen.

Terwijl Tara haar verhaal aan het vertellen is, zijn de jongens in het publiek luidruchtig erdoorheen aan het praten en lachen. Rio spreekt de jongens streng aan dat als zij niet stil kunnen zijn, ze de ruimte maar moeten verlaten. Even later worden de jongens ook door de wijkagenten aangesproken. Twee jongens worden door Yousef [projectleider Next Projecten] weggestuurd.
(Verslag 1 februari 2019)

Op een gegeven moment gaat er een telefoon af, waardoor de jongeren allen in lachen uitbarsten. Een van de oudere jongeren spreekt de jonge jongeren streng toe, maar ze blijven lachen, onderling praten en op hun telefoon bezig zijn.
(Verslag 5 april 2019)

Hieronder beschrijven we op welke momenten jongeren het moeilijk vonden om hun aandacht erbij te houden, en wanneer niet.

Politieke discussies

In de loop van het onderzoek merkten we verschil in wanneer met name de jongere jongeren zich wel en wanneer ze zich niet bij presentaties betrokken voelen. Zo merkten we op dat jongeren afhaakten tijdens de meer politieke discussies die naar aanleiding van de verhalen van Tara en Younes ontstonden:

Er ontstaat een discussie over de geopolitieke strijd die gevoerd wordt in het Midden-Oosten. Deze discussie wordt gevoerd door de wat oudere bezoekers, en ik zie dat de jonge jongeren afdwalen en het gesprek niet kunnen volgen. Termen als 'economische belangen' en 'Rusland' komen ter sprake. Ik merk dat ik het jammer vind dat de dialoog vooral gevoerd wordt door de oudere gasten. Aan de woorden die zij gebruiken en kleding (nette overhemden) krijg ik het idee dat zij hoogopgeleid zijn en het gesprek/dialoog een beetje domineren door telkens de vragen te stellen (wat ik aan de ene kant wel snap). Ik let veel op de gezichtsuitdrukkingen van de jongeren en hoe zij zich gedragen, en merk regelmatig op dat jongeren dromerig voor zich uit kijken of op hun telefoon zitten.

(Verslag 5 april 2019)

Hoewel we geen generaliserende uitspraken kunnen doen over de samenhang tussen het onderwerp en de aandacht van de jongeren, viel het ons op dat jongeren *wel* aandachtig luisterden als het gesprek over IS ging:

De jongeren in het publiek beginnen druk te worden en te fluisteren en lachen als Rio, Younes of Tara aan het woord zijn. Het valt mij op dat als het over een thema als IS gaat zij wel luisteren, maar dat de rest moeilijk te volgen is voor hen?

(Verslag 1 februari)

Ze [Tara] eindigt door te zeggen dat IS claimt Islamitisch te zijn, maar dat dat volgens haar geen moslims zijn. Ik zie een paar (Marokkaanse) jongeren knikken.

(Verslag 1 februari)

Engels als voertaal

Mogelijk konden jongeren zich lastig herkennen in de complexe politieke discussies, maar ook het feit dat Engels de voertaal was van deze discussies zat jongeren soms

dwars. We merkten tijdens alle activiteiten op dat er jongeren waren die ongemak of frustratie ervoeren door het niet genoeg machtig zijn van de Engelse taal:

Een (Turks?) meisje zegt: 'Ik heb niks begrepen. Ik ben slecht in Engels' en begint ongemakkelijk te lachen. Enkele jongens uit haar klas beginnen haar uit te lachen en Rio en Smahen vatten het gesprek in het Nederlands voor haar samen.

(Verslag 30 januari)

Mustafa verlaat de besloten meeting en komt boos en geïrriteerd over zegt tegen Yousef [projectleider Next Projecten]: 'Ik kan dit niet volgen, het is te moeilijk en gaat over politiek.' Yousef stelt voor dat hij even naar beneden gaat en tot rust komt. De jongen is het daar niet mee eens en zegt dat hij weggaat en niet meer terugkomt.

(Verslag 1 april)

Volgens de organisatoren speelde de combinatie van de 'moeilijke' onderwerpen en het Engels als voertaal sommige jongeren zodanig parten dat ze besloten om niet aanwezig te zijn tijdens sessies met Tara en Younes:

Geert en Yousef [projectleider Next Projecten] vertellen mij dat de Nederlandse jongeren het erg spannend vinden, om over 'serieuze zaken' te praten. Ze zijn het niet gewend en het is voor hen nieuw om met vreemden over zulke zaken te praten. Geert vertelt dat er enkele jongeren waren die aanwezig zouden zijn bij de sessie, maar nu nergens te bekennen zijn, omdat ze het eng vinden om in het engels te praten.

(Verslag 1 april 2019)

We kunnen uiteraard de motieven van jongeren die niet kwamen opdagen niet achterhalen. Gebaseerd op onze overige observaties concluderen we dat het wellicht zinvol is om jongeren te betrekken bij het vaststellen van de onderwerpen van openbare bijeenkomsten en met hen na te denken over de manieren waarop de dialoog voor hen toegankelijk gemaakt kan worden.

We maken uit onze observaties ook op dat het voor de jongere jongeren zinvol is om over de conflicten in het Midden-Oosten te praten op een laagdrempelige manier. Dat wil niet zeggen dat het type formele bijeenkomst waar jongeren zich als stoorzender gedroegen niet zouden moeten plaatsvinden. Op deze bijeenkomsten kregen de jongeren uit het Midden-Oosten letterlijk een podium voor hun verhaal.

Deze verhalen maakten indruk op de jongeren, hoewel jongeren zich niet altijd in alle aspecten van hun verhaal konden herkennen.

Na afloop van de officiële bijeenkomsten werd er vaak een etentje georganiseerd. Het viel ons op dat tijdens deze etentjes niet zozeer de ervaring van Tara en Younes centraal stond, maar dat er ook plaats was voor de ervaringen van Nederlandse jongeren. Ze deelden tijdens dit soort momenten hun eigen ervaringen, bijvoorbeeld met politiegeweld of etnisch profileren. In het hoofdstuk over 'weerbaarheid' hebben we laten zien dat het delen en vergelijken van ervaringen Nederlandse jongeren erkenning bood voor hun eigen verhaal.

De combinatie van het delen van verhalen door jongeren uit het Midden-Oosten op een groot podium en het uitwisselen van ervaringen in een iets kleinere setting zou mogelijk een geschikte vorm zijn om de dialoog met de jongeren uit het Midden-Oosten vorm te geven. Deze aanbeveling is in overeenstemming met een aanbeveling van Rio die hierover zegt:

Ik vond het heel interessant om te zien hoe geïnspireerd de jongeren op de MBO-school raakten. Tegelijkertijd merkte ik ook dat jongeren van een MBO-school een andere soort.. Invliegroute van presentatievorm en werkvorm... want in een grote groep met hun eigen normen en waarden die ze elkaar een beetje...ja... beïnvloeden om het zo te zeggen. Dat dat eigenlijk voor ruis zorgde tijdens de presentatie. [...] En het kan storend zijn voor de gasten. En om de gasten niet een gevoel te geven waar zij zich ongemakkelijk voelen, is het handiger om een andere insteek te hebben in het vervolg. [...] Door bijvoorbeeld eerst te beginnen met een korte presentatie van hun verhaal, nu was het heel uitgebreid. Dat je daarna overgaat naar vragenronde en daarna de groep opsplijt in kleine groepen om in gesprek te gaan.

Conclusie

Uit onze dataverzameling concluderen we dat Tara en Younes de Nederlandse jongeren die deelnamen aan 'Groeten terug!' raakten met hun verhalen. We hebben beschreven hoe jongeren door deze verhalen op verschillende manieren geraakt werden. Dat betekent niet dat jongeren *altijd* aan de lippen van Tara en Younes hingen. Met name voor de jongere doelgroep waren er activiteiten die meer of minder goed aansloten bij hun interesses en vermogens.

Gaandeweg onze observaties merkten we twee dingen op. Ten eerste: sommige jongeren vormden een stoorzender tijdens publieke bijeenkomsten waar Tara en Younes hun verhaal deden. Dit had in onze ervaring in het bijzonder te maken met

het niveau waarop sommige (politieke) discussies werden gevoerd. Jongeren verloren hun interesse tijdens de bespreking van onderwerpen die geen onderdeel uitmaakten van hun ervaring. Ten tweede: sommige jongeren kwamen mogelijk niet, of voelden zich ongemakkelijk, of gefrustreerd tijdens bijeenkomsten met Tara en Younes. Dit had te maken met het feit dat Engels de voertaal was tijdens alle bijeenkomsten en jongeren het gevoel hadden dat ze het Engels niet genoeg machtig waren om deel te nemen aan het gesprek.

Hierboven hebben we manieren besproken om de betrokkenheid van met name de jongere jongeren bij het project te vergroten. Hierbij is van belang dat de jongere jongeren meer inspraak krijgen bij het vaststellen van de onderwerpen van de avond en dat met hen besproken wordt op welke manier de discussie in het Engels voor hen gefaciliteerd zal worden.

6. Conclusies

'Groeten terug!' is een project dat expliciet ontworpen is om Nederlandse jongeren te ontmoedigen om te radicaliseren. In bovenstaande hoofdstukken zijn we uitgebreid ingegaan op de belangrijkste inzichten uit het onderzoek naar de werkzaamheid van 'Groeten terug!'. Deze inzichten kwamen voort uit de toetsing van de belangrijkste werkende mechanismen van 'Groeten terug!'. Deze mechanismen werden door ons in samenspraak met de organisatoren van 'Groeten terug!' vastgesteld. Deze mechanismen hadden betrekking op: kennis/bewustwording, empowerment en verbinding. We hebben de werking van deze mechanismen getoetst op basis van observaties, formele en informele interviews en vragenlijsten. Hieronder bespreken we kort wat ons betreft de belangrijkste inzichten zijn uit dit onderzoek.

Kennis/ bewustzijn

Dit is de belangrijkste lijn in dit onderzoek, die het dichtst aansluit bij het doel van 'Groeten terug!' Het overdragen van kennis van de realiteit van een oorlog was er expliciet op gericht om jongeren ervan te overtuigen dat oorlog een vreselijke situatie is waar niemand in wil belanden. We vonden dat deze lijn succesvol was op een drietal manieren:

Ten eerste: de verhalen van de jongeren uit het Midden-Oosten (vaak in combinatie met beeld) maakten (grote) indruk op Nederlandse jongeren. De verhalen shockeerden en maakten de oorlog invoelbaar voor de Nederlandse jongeren. De indruk die de verhalen maakten hing in hoge mate samen met de persoonlijke indruk die de Nederlandse jongeren kregen van de gasten uit het Midden-Oosten: jongeren die goed zijn, dapper zijn, en met hun activiteiten bewondering en respect afdwingen.

Ten tweede werden jongeren zich aan de hand van de verhalen van de gasten uit het Midden-Oosten zich enerzijds bewust van de ernst van de situatie, anderzijds hadden deze verhalen tot gevolg dat jongeren zich bewust werden van het feit dat de oorlog gevolgen heeft voor individuen, echte, goede, mensen, die afwezig zijn in de berichtgeving over de oorlog.

We vertalen deze bevindingen in twee nieuwe verandertheorieën die nader ingaan op de emoties die de verhalen van en de kennismaking met de gasten uit het Midden-Oosten bij onze respondenten oproepen.

Verhalen/ beelden van de jongeren uit het Midden-Oosten > shock > empathie > bewustwording realiteit van de oorlog.

Kennismaking met jongeren uit het Midden-Oosten > bewondering > sympathie > bewustwording gevolgen oorlog voor individuen

Tot slot leidden de verhalen van de jongeren uit het Midden-Oosten ertoe dat de Nederlandse jongeren reflecteerden op hun eigen realiteit, en deze opnieuw leerden waarderen of relativieren. Deze waardering/ relativering had met name betrekking op de veiligheid en de vrijheden die Nederland in de ervaring van de respondenten biedt. Deze herwaardering leidde ertoe dat respondenten zich 'dankbaar' of 'blij' voelden om in Nederland te wonen. Deze bevindingen geven aanleiding tot het formuleren van een nieuwe verandertheorie:

Confrontatie met andere realiteit > bewustwording eigen situatie > dankbaarheid

Een kanttekening bij het succes van deze lijn was dat onze belangrijkste drie respondenten over het algemeen goed op de hoogte waren van de situatie in het Midden-Oosten en hier geen rooskleurig beeld van hadden. Evengoed voldeed 'kennis van de oorlog' voor een van onze respondenten niet om hem te overtuigen van de gevolgen van de oorlog voor mensen die zich in oorlogsgebied bevinden. Op dit punt boekte 'Groeten terug!' belangrijke winst. De kennismaking met de gasten uit het Midden-Oosten met verhalen die niet alleen shock, maar ook bewondering en inspiratie opriepen speelden hierbij een belangrijke rol.

Daarnaast is een kanttekening op z'n plaats bij de 'dankbaarheid' die een van onze respondenten ervoer: deze ervaring van dankbaarheid om in Nederland te wonen contrasteerde af en toe met de realiteit van etnisch profileren. Om de boodschap van 'Groeten terug!' kracht bij te zetten is het belangrijk dat er wordt gewerkt aan het stroomlijnen van thuisgevoelens met betrekking tot de Nederlandse samenleving met ervaringen van maatschappelijke inclusie.

Empowerment

Een tweede belangrijke lijn in het onderzoek was gebaseerd op de veronderstelling dat de verhalen van de gasten uit het Midden-Oosten zouden kunnen bijdragen aan de *empowerment* van Nederlandse jongeren. Met empowerment werd in de verwachting van de organisatoren verwezen naar de ervaring van positief blijven als het tegenzit, en het vertrouwen hebben dat een situatie opgelost kan worden, al dan niet met de hulp van derden. Ook deze lijn is succesvol op meerdere manieren.

Ten eerste noemde de Nederlandse jongeren uit het onderzoek dat de verhalen van de gasten uit het Midden-Oosten hen inspiratie gaven. Deze inspiratie had betrekking op 1) inspiratie om positief te blijven (ook of vooral als het tegenzit) en 2) inspiratie om door te gaan/ te vechten als het tegenzit. De boodschap dat 'hardship brings

success', en het feit dat de gasten uit het Midden-Oosten deze boodschap personifieerden maakte veel indruk op de jongeren.

Ook hier zagen we dat de verhalen die de jongeren uit het Midden-Oosten vertelden impact maakten in combinatie met de persoonlijke kennismaking met deze jongeren. De jongeren uit het Midden-Oosten oogstten bewondering niet alleen door hun verhalen, maar ook door het vertoon van doorzettingsvermogen en karakter.

De inspiratie die de Nederlandse jongeren uit de verhalen van de jongeren uit het Midden-Oosten haalden, leidde er in een enkel geval toe dat een jongere die we spraken zich uitte over het aannemen van een 'meer activistische' houding. Deze activistische houding had betrekking op het voornemen van de respondent om zich op een actievere manier in te zetten voor het verbeteren van de positie van gemarginaliseerde groepen, dus niet alleen de eigen groep.

Op basis van bovenstaande bevindingen kunnen we onderstaande verandertheorie formuleren:

Kennismaking met (verhalen van) jongeren uit het Midden-Oosten > bewondering > inspiratie (> meer vertrouwen in eigen inzet als 'agent for change')

De andere respondenten noemden of gaven er in de loop van het onderzoek blijk van, en dit vormt een belangrijke kanttekening bij het succes van deze lijn, dat ze sowieso niet geneigd waren om bij de pakken neer te zitten. Twee van onze wat oudere respondenten hadden wat dat betreft ook een voorbeeldfunctie binnen het buurthuis. Dat deze jongeren zich niet 'empowered' voelden aan de hand van het project, nam niet weg dat ze er in dit verband een belangrijke boodschap aan overhielden. Op momenten dat er geen sprake was van enkel kennisdeling door de jongeren uit het Midden-Oosten, maar van kennisuitwisseling, waren onze respondenten in staat om overeenkomsten te zien in de strijdlust van de jongeren uit het Midden-Oosten en hun eigen strijdlust. Deze herkenning leidde tot erkenning van een ervaring waar jongeren zich alleen in voelden. Het ervaren dat er jongeren waren, aan de andere kant van de wereld, die naar hen wilden luisteren, die hen begrepen, die soortgelijke dingen meemaakten, gaf ze kracht.

Op basis van bovenstaande bevinding formuleren we een tweede verandertheorie. Deze heeft wat ons betreft betrekking op weerbaarheid (hier begrepen als overkoepelende term die betrekking heeft op o.a. een positieve identiteit, zelfregie en zelfvertrouwen en ondersteuning).

Uitwisselen van ervaringen met jongeren uit het Midden-Oosten > herkenning van ervaringen > erkenning > ondersteuning

Verbinding

De derde lijn was gericht op het verbinden van jongeren met de Nederlandse samenleving. De wijk waar wij onderzoek deden is in zekere zin een begrensde wereld, zowel geografisch als qua beeldvorming. Jongeren identificeren zich sterk met de buurt, en komen niet vaak/ ver buiten de buurt. Deze lijn was erop gericht jongeren kennis te laten maken met perspectieven van buiten de wijk. Vanuit het Midden-Oosten, maar ook van dichterbij, om uitwisseling te stimuleren en om bewustwording van mogelijkheden buiten de wijk te vergroten.

Deze lijn was binnen 'Groeten terug!' het minst ontwikkeld. We hebben met betrekking tot deze lijn ook te weinig kunnen onderzoeken om iets definitiefs te kunnen zeggen over de werkzaamheid hiervan. We merkten desalniettemin dat onze respondenten (veel) potentie zagen in deze lijn: Een van de respondenten uitte de hoop dat in het kader van 'Groeten terug!' meer gedaan zou worden aan lokale uitwisseling om verbinding tussen groepen in de samenleving te vergroten. Een andere respondent noemde de uitwisseling met hoogwaardigheidsbekleders van de gemeente en lokale politie als de meest waardevolle activiteit van 'Groeten terug!'

Doelgroepen

Tot slot hadden we bij het onderzoek naar 'Groeten terug!' te maken met meerdere doelgroepen. De iets oudere doelgroep waar we in eerste instantie mee kennismaakten leek iets minder goed bij de doelen van het project te passen dan de jongere doelgroep. In lijn met deze observatie werd de doelgroep halverwege het project aangepast naar een iets jongere doelgroep. Het bereiken van deze jongere doelgroep ten behoeve van het onderzoek was op dat moment niet meer mogelijk. Toch hebben we op meerdere momenten geobserveerd, en informele gesprekken met deze jongeren gaven het ook aan, dat hun eerste reacties vergelijkbaar waren aan die van de iets oudere respondenten. Tegelijkertijd merkten we dat onze iets oudere respondenten de fase van onzekerheid over toekomstperspectieven gepasseerd waren. Het overkomen van deze fase had hen vertrouwen gegeven met betrekking tot hun positie in de Nederlandse maatschappij, en zij gebruikten hun kennis en ervaring om jongere bezoekers van het buurthuis te begeleiden. De kennismaking met de jongeren uit het Midden-Oosten leidde ertoe dat zij zich bevestigd zagen in hun ervaringen en de keuzes die zij op basis hiervan hadden gemaakt. Deze bevinding sterkt ons in de verwachting dat 'Groeten terug!' veel kan betekenen voor de iets jongere doelgroepen in het buurthuis. Juist de jongeren die onzekerheid kunnen ervaren met betrekking tot hun toekomstperspectieven in Nederland hebben er baat bij om hun huidige situatie te spiegelen aan de ervaring

van jongeren in oorlogsgebied. Als kanttekening hebben we daarbij beschreven dat de jongere doelgroep zou profiteren van iets andere (kleinschaligere) activiteiten, en een betere begeleiding bij het overkomen van de taalbarrière en bij discussies over complexe politieke onderwerpen.

7. Bibliografie

Prins, J.A., Swinkels, J., Elberdai, K. (2019c) *Eindrapport evaluatie Toen ma naar Mars vertrok*.

<https://www.socialestabiliteit.nl/documenten/publicaties/2019/01/09/effectiviteit-sociale-interventies-in-de-culturele-sector>

Prins, J.A., Elberdai, K. (2019d) *Eindrapport evaluatie Leo Africanus*.

<https://www.socialestabiliteit.nl/documenten/publicaties/2019/01/09/effectiviteit-sociale-interventies-in-de-culturele-sector>

Prins, J.A., J. Van Stekelenburg, F. Polletta en B. Klandermans (2015). Exploring variation in the Moroccan-Dutch collective narrative: an intersectional approach. *International Journal for Political Psychology*, 36 (2).